

Załącznik do Uchwały

Nr.....

Rady Gminy Osieczna

Z dnia.....

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY OSIECZNA NA LATA 2015 - 2018

UZGODNIONO:

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w
Gdańsku
RD.5120.38.2015.DH

ZATWIERDZIŁ:

Wójt Gminy Osieczna

Spis treści

1	Wstęp	4
2	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki na zabytkami	6
3	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	7
4	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	13
4.1	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
4.1.1	Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami	13
4.1.2	Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 oraz uzupełnienie	14
4.2	Relacje gminnego programu nad zabytkami z dokumentami wykonanym ina poziomie województwa i powiatu	15
4.2.1	Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2011 - 2014	15
4.2.2	Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2012 – 2020	16
4.2.3	Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Pomorskiego na 2004-2013	18
4.2.4	Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego	19
4.2.5	Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020	20
4.2.6	Program rozwoju produktów turystycznych województwa pomorskiego na lata 2008-2013	21
4.2.7	Strategia Rozwoju Powiatu Starogardzkiego na lata 2003 - 2013	22
5	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	23
5.1	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	23
5.1.1	Strategia Rozwoju Gminy Osieczna na lata 2004-2015	23
5.1.2	Studium Uwarunkowań i Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Osieczna	24
5.1.3	Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	25
5.1.4	Program Ochrony Środowiska wraz z Planem Gospodarki Odpadami dla Gminy wiejskiej Osieczna	25
5.1.5	Lokalne plany odnowy miejscowości	26
5.2	Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	26
5.2.1	Zarys historii obszaru gminy	26
5.2.2	Krajobraz kulturowy	32
5.2.3	Zabytki nieruchome	35
5.2.4	Zabytki ruchome	36
5.2.5	Zabytki archeologiczne	36
5.2.6	Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	37
5.2.7	Dziedzictwo niematerialne	37
5.3	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	38
5.3.1	Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	38

5.3.2	Tereny chronione w granicach Gminy Osieczna -----	38
5.4	Zabytki w gminnej ewidencji zabytków -----	40
5.5	Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy -----	45
6	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza szans i zagrożeń -----	46
7	Założenia programowe-----	47
8	Instrumenty realizacji programu opieki nad zabytkami -----	53
8.1	Instrumenty prawne -----	53
8.2	Instrumenty koordynacji-----	53
8.3	Instrumenty finansowe-----	53
8.4	Instrumenty społeczne -----	53
8.5	Instrumenty kontrolne-----	53
9	Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami -----	54
10	Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami -----	55
10.1	Publiczne źródła finansowania -----	55
10.2	Środki pomocowe-----	56
11	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków -----	56
12	Część graficzna programu opieki nad zabytkami-----	56
13	Bibliografia -----	58

1 Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności człowieka. Zabytki są nie tylko materialnym śladem przeszłości, lecz także cennym elementem kultury, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego otoczenia człowieka. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kultury może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Na krajobraz kulturowy składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak i wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne człowieka. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski i wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

W działaniach samorządów lokalnych, podobnie jak w polityce państwa, istotne jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego oraz powiązanie ochrony zabytków z ochroną środowiska naturalnego. Sprawny i skuteczny system ochrony i opieki nad zabytkami powinien odbywać się przy udziale samorządów, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców i wspólnot lokalnych.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy). Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar gminy i przesądza o jej atrakcyjności. Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej. Powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program może być wykorzystywany przez inne jednostki samorządu terytorialnego, środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym.

Opracowanie i uchwalenie gminnego programu opieki nad zabytkami nie powinno być traktowane jedynie, jako realizacja przez gminę zadania ustawowego. Programy mają bowiem służyć rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby

społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Inne ważne cele gminnego programu opieki nad zabytkami wskazane przez ustawodawcę (np. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe czy tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami) sprawiają, że program ten może pełnić ważną rolę społeczną, a jego konsekwentna realizacja stać się istotnym czynnikiem rozwoju gminy.

Program opieki nad zabytkami powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania powinny być skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Jednocześnie mogą przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności regionów, podniesienia konkurencyjności oferowanych produktów turystycznych, a także szerszego od dotychczasowego wykorzystania potencjału związanego z zachowanym dziedzictwem kulturowym.

Gminny program opieki nad zabytkami, m.in. poprzez działania edukacyjne, może też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną, zacieśnia procesy integracyjne w społeczności lokalnej, minimalizując niektóre negatywne skutki globalizacji.

Współpraca środowisk samorządowych i konserwatorskich przy realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami powinna przynieść wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, poprawa stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, rozwój społeczno-gospodarczy.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Z realizacji programu wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.¹

¹ Krajowy ośrodek badań i dokumentacji zabytków – Gminny program opieki nad zabytkami – poradnik metodyczny Warszawa 2008 r.

2 Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki na zabytkami

Gminy zgodnie z Ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2013, poz. 594 z późniejszymi zmianami) w zakresie zadań własnych realizują sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art.7 ust.1 pkt.9). Obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakłada na gminę art.87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2014, poz.1446 z późniejszymi zmianami). Ustawa reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami a także sposoby ich ewidencjonowania.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Osieczna na lata 2015 - 2018 zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą ma na celu:

- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, dziejami i zabytkami gminy Osieczna w tym z wykazem obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Pomorskiego oraz wykazem obiektów typowanych do wpisu w tym rejestrze jak również z wykazem Gminnej Ewidencji Zabytków,
- zapoznanie z uwarunkowaniami prawnymi dotyczącymi ochrony i opieki nad zabytkami,
- rozpoznanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do powstrzymania procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania,
- podejmowanie działań w zakresie stałego podnoszenia świadomości społecznej o wartościach duchowych i materialnych otaczających nas krajobrazów i konieczności większej troski każdego o ich ochronę, należyte kształtowanie i pielęgnację,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych,
- współpraca z właścicielami zabytków dla zapewnienia im właściwej opieki, wskazywanie potencjalnych źródeł pozyskiwania środków na realizację zadań renowacyjnych, remontowych oraz dotyczących rewitalizacji obiektów zabytkowych,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,

3 Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

System ochrony zabytków w Polsce ma swoje korzenie w wydanym w 1918 r. *Dekrecie Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego z dnia 31 października o opiece nad zabytkami sztuki i kultury* (Dziennik Praw Królestwa Polskiego z 1918 r. Nr 16, poz. 36). Na jego mocy (art. 1) „Wszelkie zabytki kultury i sztuki, znajdujące się w granicach Państwa Polskiego, wpisane do inwentarza zabytków sztuki i kultury, podlegają opiece prawa [...]”, zaś wszelkie działania związane ze sprawowaniem opieki należą do (art. 3) „[...] konserwatorów zabytków sztuki i kultury, mianowanych przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.”.

System ochrony zabytków w Polsce – funkcjonujący w okresie międzywojennym – został ostatecznie ukształtowany przepisami wydanego w 1928 r. *rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca o opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 1928 r. Nr 29, poz. 265, z późn. zm.²). Na jego mocy utworzono funkcjonujący do dziś rejestr zabytków (art. 4) „Władze konserwatorskie pierwszej instancji prowadzą rejestr zabytków. Sposób prowadzenia rejestru określi rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego”. Dział II wspomnianego rozporządzenia określał strukturę i organizację organów opieki nad zabytkami³, przyznając obowiązki w tym zakresie administracji państwowej.

W 1962 roku dokonano istotnej zmiany w obowiązującym systemie ochrony zabytków w Polsce, wprowadzając w życie *ustawę z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury* (Dz. U. z 1999 r. Nr 98, poz. 1150, z późn. zm.⁴). Wspomnianą ustawą wprowadzono pojęcie ochrony zabytków, jako wyłączną kompetencję państwa⁵). Ustawa łączyła w sobie przepisy dotyczące ochrony zabytków z przepisami dotyczącymi organizacji i działalności muzealnej. Obecnie całokształt problematyki ochrony zabytków w Polsce reguluje u.o.z. Zasadniczymi zmianami wprowadzonymi tą ustawą są:

- rozróżnienie ochrony zabytków (działania administracyjne) od opieki nad zabytkami (działania właścicielskie),
- wprowadzenie definicji zabytku, którym mogą być wszelkie obiekty i przedmioty spełniające legalną definicję.

² Zmiany wymienionego rozporządzenia zostały ogłoszone w Dz. U. z 1933 r. Nr 10, poz. 62 i Nr 82, poz. 599, z 1934 r. Nr 110, poz 976 oraz z 1946 r. Nr 14, poz. 99.

³ Obecna struktura odpowiada zasadniczo ówczesnym założeniom

⁴ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2000 r. Nr 120, poz. 1268, z 2002 Nr 25, poz. 253 i Nr 113, poz. 984 oraz z 2003 r. Nr 80, poz. 717.

⁵ Wszystkie wcześniejsze akty prawne określały tą sferę mianem „opieki nad zabytkami”.

Obecnie obowiązująca ustawa⁶ (wraz z aktami wykonawczymi) reguluje kwestie związane z:

- formami i sposobami ochrony zabytków,
- zagospodarowaniem zabytków, prowadzeniem badań, prac i robót oraz podejmowaniem innych działań przy zabytkach,
- nadzorem konserwatorskim,
- wywozem zabytków za granicę,
- restytucją zabytków wywiezionych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej,
- zasadami finansowania opieki nad zabytkami,
- Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz ochroną zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych,
- organizacją organów ochrony zabytków,
- społecznymi opiekunami zabytków,
- przepisami karnymi

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku, wprowadza pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami.

Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym. Ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki pogrupowano w trzech kategoriach, jako zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. W myśl ustawy o ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) Krajobrazami kulturowymi,
- b) Układami urbanistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) Dziełami architektury i budownictwa,
- d) Dziełami budownictwa obronnego,
- e) Obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) Cmentarzami,
- g) Parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

⁶ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. „o ochronie i opiece nad zabytkami”

- h) Miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) Dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 b) Kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 c) Numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 d) Wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznej dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 e) Materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2012, poz. 642 z późniejszymi zmianami),
 f) Instrumentami muzycznymi,
 g) Wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 h) Przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) Pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 b) Cmentarzyskami,
 c) Kurhanami,
 d) Reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”, (art.6.2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- Zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- Zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- Udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- Przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,

- Kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami (art.5 ustawy) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- Naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- Prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- Zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- Korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- Popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art.5, art.6 ust.1 i art.86 Konstytucji RP). W myśl ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2014, poz. 1446, art.7) formami ochrony zabytków są:

- Wpis do rejestru zabytków,
- Uznanie za pomnik historii,
- Utworzenie parku kulturowego,
- Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Zabytki znajdujące się na terenie województwa wpisuje do rejestru zabytków Wojewódzki Konserwator Zabytków. Wpisu do rejestru można dokonać z urzędu, bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomości lub wieczystego użytkownika gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Do rejestru można również wpisać otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwę geograficzną, historyczną lub tradycyjną tego obiektu. Podobna procedura dotyczy zabytków ruchomych, Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzi także Wojewódzki Konserwator Zabytków. Sposób rejestracji zabytków reguluje w/w ustawa oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.(Dz.U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661).

Na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy, przedstawiający szczególną wartość, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, taki wniosek może złożyć po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.

Rada Gminy, w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zabezpieczenia wyróżniających się krajobrazowo terenów z obiektami nieruchomymi charakterystycznymi dla danej miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. W uchwale winny się znaleźć: nazwa parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia.

Po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, wójt sporządza plan ochrony parku kulturowego, a następnie ów plan zatwierdza rada gminy.

Inną formą ochrony obiektów i obszarów zabytkowych są postanowienia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, którego projekt konsultowany jest z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Realizacja zadań w dziedzinie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Reguluje te kwestię art.7 ust.1, pkt.9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2013, poz. 594 z późniejszymi zmianami), dokument określa zadania własne gminy: „zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad nimi”.

Kolejnym dokumentem planistycznym w gminie jest Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które wykonuje się obligatoryjnie dla całości gminy, lecz nie jest powszechnie obowiązującym przepisem gminnym (art.6 ust.7), a jedynie wewnętrznym zobowiązaniem władz gminy, czyli tzw. aktem kierownictwa wewnętrznego.

Zgodnie z ustawą o zagospodarowaniu przestrzennym priorytetem studium jest określenie polityki przestrzennej gminy (art.6 ust.1) ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań wynikających z przepisów szczegółowych odnośnie występowania obiektów i terenów chronionych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego powinien zawierać ochronę:

- Zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,

- Innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- Parków kulturowych.

W myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami każda gmina prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków, która stanowi podstawę do sporządzenia Programu Opieki nad Zabytkami. Ewidencja ta jest prowadzona, jako zbiór kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych Wojewódzką Ewidencją Zabytków (art.21 i 22, Dz. U. 2014, poz. 1446 z późniejszymi zmianami). Sam wpis zabytków nieruchomości do Gminnej Ewidencji Zabytków nie przesądza o formie ich ochrony, jednak obok zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, stanowi przesłankę do objęcia tych zabytków ochroną w formie zapisu w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Inne bardzo istotne uregulowania prawne w kwestii ochrony zabytków znajdziemy w następujących dokumentach:

- Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. dotyczy prawa budowlanego (tekst jednolity Dz. U. 2013, poz. 1409 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. dotyczy ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. 2013 r., poz. 1232 z późniejszymi zmianami) i ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2013, poz. 627 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. dotyczy gospodarki nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r., poz.518 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r., poz 406 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2014 r., poz.118 z późniejszymi zmianami).

Ochronę zabytków znajdujących w bibliotekach i muzeach regulują akty prawne:

- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 r., poz. 987 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r., poz. 642 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz. U. z 2011r. Nr 123, poz. 698 z późniejszymi zmianami).

4 Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017 jest dokumentem utworzonym na podstawie przepisów art. 84 i art. 85 ust. 1 u.o.z. W Krajowym programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków w Polsce, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków– oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Na podstawie Diagnozy przeprowadzono analizę SWOT i w ścisłym powiązaniu z jej wynikami oraz w powiązaniu z celem 4 Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego) sformułowano cel główny Krajowego programu: *Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.*

Do realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
 - wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
 - tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz– dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji,
- które z kolei realizowane będą w ramach szczegółowych zadań.

Do wszystkich wymienionych w Krajowym programie celów i zadań opracowano szczegółowy harmonogram realizacji wraz z planem finansowym programu. Dokument jest uzupełniony o projekt systemu wdrażania, monitoringu i ewaluacji oraz analizę ryzyka.

Zagadnienia horyzontalne:

Istotnym rozwiązaniem, porządkującym zagadnienia przedstawione w Krajowym programie i uwzględnionym na każdym etapie prac nad dokumentem, są następujące zagadnienia horyzontalne: tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych. Są to:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),
- d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- e. zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Zagadnienia horyzontalne nie tworzą dodatkowego poziomu w hierarchicznej strukturze dokumentu, zgodnie z jego podziałem na cel główny, cele szczegółowe i kierunki działania. W sposób istotny jednak wskazują zagadnienia priorytetowe w obszarze ochrony zabytków, przyjęte do realizacji do 2017 r.

4.1.2 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. i rozwinięta w 2005 roku poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020* określa podstawowe cele, priorytety i sposoby finansowania zadań z zakresu kultury. W ramach prac nad Narodową Strategią Rozwoju Kultury nakreślono cel strategiczny, jakim jest zrównoważony rozwój kultury w regionach. Instrumentem realizacji założonych celów jest dokument wdrożeniowy: *Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004 – 2013”*.

Celami cząstkowymi Narodowego Programu Kultury są:

- a) Tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- b) Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele społeczne,
- c) Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- d) Promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą,
- e) Wzmocnienie zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- f) Tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- g) Zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.

W Programie sformułowano także dwa podstawowe priorytety:

- 1) *Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe*, celem poprawy stanu zabytków oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja tych działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadaniem dziedzictwem kulturowym.
- 2) *Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego*, poprzez działania mające na celu rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego. Priorytet ten obejmuje także ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem, wwozem i przewozem przez granicę.

4.2 Relacje gminnego programu nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2011 - 2014

Przedmiotem *Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2011-2014* jest zaprogramowanie działań związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami znajdującymi się w granicach administracyjnych województwa pomorskiego. Za cel strategiczny niniejszego Programu przyjęto: „*Wzmocnienie poziomu ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym województwa pomorskiego służące zachowaniu zabytków, budowaniu tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej regionu*”.

Cel ten będzie realizowany w ramach 3 priorytetów:

- 1) Zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi,
- 2) Zachowanie kulturowego dziedzictwa morskiego i rzecznoego,
- 3) Badanie, dokumentacja i promocja dziedzictwa kulturowego.

Cel ten stanowi kontynuację dotychczasowych działań oraz dążenia do znaczącej poprawy stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego. Poprawę rozumieć należy jako uchronienie obiektów zabytkowych i krajobrazu kulturowego przed zniszczeniem oraz polepszenie stanu jego zachowania i utrzymania. Zachowane i dobrze zagospodarowane dziedzictwo kulturowe stanowi niezwykle istotny czynnik wpływający na budowanie tożsamości mieszkańców regionu oraz promocję turystyczną województwa. Dlatego podkreślić trzeba, że zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu leży w interesie jego mieszkańców, bezpośrednio i pośrednio wpływając na szeroko pojęty rozwój społeczno-gospodarczy województwa. Program Opieki umożliwia samorządowi województwa współdziałanie w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami z właścicielami i użytkownikami zabytków, społecznościami lokalnymi i stowarzyszeniami, jednostkami samorządu terytorialnego i administracji państwowej, środowiskami naukowymi i badawczymi oraz innymi podmiotami zainteresowanymi dziedzictwem kulturowym województwa pomorskiego. Służyć ma również pobudzeniu mechanizmów regulujących opiekę nad zabytkami oraz ukształtowaniu dobrych praktyk w tej dziedzinie. Wskazane w programie działania nie stanowią nakazów i zakazów a wyznaczają jedynie cel strategiczny, kierunki działań wynikające z diagnozy zasobów dziedzictwa kulturowego województwa pomorskiego. Zaproponowane zadania i rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z dziedziny ochrony zabytków w Polsce.

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2012 – 2020

„*Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020*” została przyjęta przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 24 września 2012 r. (uchwała nr 458/XXII/12).

We wnioskach z analizy sytuacji społeczno – gospodarczej województwa pomorskiego stwierdzono, że „województwo pomorskie charakteryzuje się unikatowym środowiskiem i walorami krajobrazowymi oraz różnorodnością kulturową, wynikającą z tożsamości regionalnej i lokalnej czerpiącej z dziedzictwa Kaszub, Kociewia, Powiśla, Żuław i innych części regionu”

Jednocześnie określono wizję województwa pomorskiego, które w 2020 r. będzie regionem trwałego wzrostu, w którym uruchamiane i wykorzystywane są zróżnicowane

potencjały terytorialne dla wzmocnienia i równoważenia procesów rozwojowych; o unikatowej pozycji, dzięki aktywności społeczeństwa obywatelskiego, silnemu kapitałowi społecznemu i intelektualnemu, racjonalnemu zarządzaniu zasobami środowiska, gospodarczemu wykorzystaniu potencjału morza oraz inteligentnym sieciami infrastrukturalnym i powszechnemu stosowaniu technologii ekofektywnych; będący liderem pozytywnych zmian społecznych i gospodarczych w Polsce i w obszarze Południowego Bałtyku. Ponadto będzie miejscem cechującym się m.in. trakcyjną przestrzenią, tworzącą trwałe podstawy rozwoju poprzez dostosowanie systemu transportowego i energetycznego do długofalowych potrzeb, racjonalne wykorzystanie zasobów i walorów i efektywne rozwiązywanie konfliktów przestrzennych, tworzenie wysokiej jakości przestrzeni oraz przeciwdziałanie skutkom ekstremalnych zjawisk naturalnych w regionie.

Jednym z wyzwań strategicznych dla regionu uznano konieczność lepszego zarządzania przestrzenią dla zmniejszenia presji na środowisko, poprawy bezpieczeństwa powodziowego, a także optymalnego wykorzystania potencjałów terytorialnych (przyrodniczego, krajobrazowego, kulturowego i gospodarczego) dla zapewnienia wysokiej jakości życia.

W *Strategii* wskazano 3 cele strategiczne uszczegółowione poprzez 10 celów operacyjnych oraz 35 kierunków działań. W ramach celu strategicznego 1. *Nowoczesna gospodarka* jednym z celów operacyjnych uznano 3. *Unikatową ofertę turystyczną i kulturalną*. Jego realizacja odbywać się będzie w ramach dwóch kierunków działań: 1.3.1. Rozwój sieciowych i kompleksowych produktów turystycznych i 1.3.2. Stworzenie rozpoznawalnej, wysokiej jakości oferty kulturalnej. Zobowiązaniem Samorządu Województwa Pomorskiego będzie rozwój regionalnych sieciowych produktów turystycznych obejmujących m.in. małe porty morskie, mariny, szlaki rowerowe i kajakowe oraz śródlądowe drogi wodne, a także unikatowe dziedzictwo regionalne i ofertę kulturalną. Oczekiwany efektami mają być:

- całoroczna, kompleksowa i atrakcyjna oferta turystyczna i kulturalna regionu obejmująca także efektywne wykorzystanie obiektów sportowych o randze krajowej;
- unikatowe walory naturalne, kulturalne i dziedzictwa kulturowego, w tym kulinarne, wykorzystywane w sposób racjonalny, efektywny i zrównoważony;
- wzmocniony wizerunek regionu oraz większa rozpoznawalność i spójność kluczowych regionalnych marek turystycznych i kulturalnych;

- silna współpraca pomiędzy podmiotami branży turystycznej i kulturalnej. *Program opieki* zgodny jest z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020. przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, a także ograniczanie.

4.2.3 Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Pomorskiego na 2004-2013

Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Pomorskiego na lata 2004-2013 (przyjęta Uchwałą nr 327/XXIII/04 Sejmiku Województwa Pomorskiego w dniu 17 maja 2004 roku.) zakłada realizację kompleksowego systemu informacji turystycznej, spójnej polityki promocji potencjału turystycznego województwa pomorskiego oraz kreowanie produktów turystycznych.

Celem Strategii jest m.in. wskazanie kierunku rozwoju funkcji turystycznych w dziedzinach związanych silnie z turystyką, jak np. kultura.

W analizie czynników wpływających na rozwój turystyki wskazano jako atut bogate i różnorodne środowisko przyrodnicze i antropogeniczne, w tym kulturowe.

Na jego potencjale oparto misję województwa pomorskiego w zakresie turystyki:
„Turystyka daje możliwości dynamicznego rozwoju regionu opartego na bogatym potencjale walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zasobach ludzkich. Poprzez zrównoważony rozwój chronimy obszary przyrodniczo i kulturowo cenne, a także umacniamy tożsamość opartą na historii i kulturze oraz tradycjach, w tym morskich. Rozwój turystyki stwarza szansę na zaktywizowanie obszarów strukturalnie słabych, a w tym obszarów wiejskich.”

- Priorytet III Wspomnianej strategii odnosi się bezpośrednio do dziedzictwa kulturowego regionu:
- Priorytet III. Tworzenie markowych produktów turystycznych.
- Cel 3.2. Wykreowanie markowych produktów turystycznych identyfikujących unikatowe i osobliwe cechy regionu.
 - Zadanie 3.2.3. Budowanie markowych produktów turystycznych opartych na zasobach przyrody.
 - Zadanie 3.2.4. Budowanie markowych produktów turystycznych opartych na zasobach dziedzictwa kulturowego.
 - Zadanie 3.2.6. Wspieranie promocji produktów markowych województwa.

4.2.4 Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego

W dniu 30 września 2002 r. Uchwałą Nr 639/XLVI/02 Sejmik Województwa Pomorskiego przyjął Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego. Zmieniono go w dniu 26 października 2009 Uchwałą Sejmiku Województwa Pomorskiego Nr 1004/XXXIX/09. Dokument ten, w nawiązaniu do strategii rozwoju województwa pomorskiego, określa zasady kształtowania struktury przestrzennej województwa w dalekiej perspektywie czasowej, w tym: wymagania w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego i ochrony dziedzictwa kulturowego z uwzględnieniem obszarów podlegających szczególnej ochronie.

Znajdujemy w nim między innymi wytyczne:

- 1) Zachowanie i eksponowanie przestrzennych świadectw tradycji morskich kraju i województwa, najwartościowszych zespołów i obiektów środowiska kulturowego, wzmacniających wizerunek regionu jako integralnego elementu środowiska kulturowego Europy Bałtyckiej.
- 2) Zachowanie różnorodności kulturowej województwa oraz zapewnienie dostępności zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego jako atutu w rozwoju zrównoważonym i konkurencyjności przestrzeni województwa.
- 3) Zachowanie i eksponowanie najwartościowszych zespołów i fragmentów krajobrazu, panoram widokowych i wnętrz architektoniczno-krajobrazowych dla wzmacniania wizerunku regionu.
- 4) Kształtowanie nowych walorów krajobrazowych, w tym odtworzenie krajobrazów zdegradowanych oraz przeciwdziałanie procesom zagrażającym walorom krajobrazu.
- 5) Ukształtowanie ciągłości struktury ekologicznej obszaru aglomeracji, zapewniającej trwałość i bioróżnorodność zasobów przyrodniczych i krajobrazowych, zwłaszcza wynikających z położenia w strefie brzegowej morza.
- 6) Zachowanie i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego obszaru aglomeracji, zwłaszcza bogatej spuścizny historycznej i kulturowej oraz tradycji morskich i solidarnościowych.

Oraz:

- 1) Ochronę i odnowę charakterystycznych zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, m.in.: układów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków wsi pomorskiej, dziedzictwa morskiego i rzeczno, dziedzictwa budownictwa ceglanego (przede wszystkim najstarsze kościoły i założenia klasztorne, zamki krzyżackie) i

- drewnianego (przede wszystkim dziedzictwo kulturowe Ziemi Słupskiej, Żuław, Powiśla, Kaszub i Kociewia), obiektów dziedzictwa obronnego i techniki (w tym systemów hydrotechnicznych), kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich, materialnych reliktyw dziedzictwa solidarnościowego, zespołów rezydencjalnych, zespołów zieleni urządzonej, wybitnych dóbr kultury współczesnej.
- 2) Kształtowanie i rozwój spójnego systemu przestrzeni publicznej obszaru aglomeracji w oparciu o strefy śródmiejskie o wysokim zasobie i potencjale kulturowym.
 - 3) Obejmowanie ochroną miejsc o wyjątkowych wartościach, gdzie została zachowana historyczna struktura przestrzeni i szczególnie walory przyrodniczo krajobrazowe – zalecane formy ochrony to odpowiednie zapisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego lub powołanie parku kulturowego. Plan zawiera również 46 propozycje tego typu obszarów krajobrazu kulturowego o wyjątkowych wartościach z postulatem ich ochrony w planach miejscowych lub w ramach parków kulturowych.

Obecnie podjęto uchwałę nr 894/XLII/14 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 28 lipca 2014 r., w sprawie przystąpienia do sporządzenia nowego planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego oraz sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego Trójmiasta.

4.2.5 Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 (RPO WP 2014-2020) to program inwestycyjny, którego celem jest podjęcie wyzwań rozwojowych stojących przed województwem pomorskim w sferze gospodarczej, edukacji, aktywności zawodowej i społecznej, wykorzystania specyficznych potencjałów poszczególnych obszarów, systemu transportowego, ochrony zdrowia, energii i środowiska.

RPO WP 2014-2020 jest jednym z narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020 (SRWP 2020). Tematyczny zakres oraz logika interwencji RPO WP 2014-2020 zdeterminowane są także zapisami sześciu Regionalnych Programów Strategicznych (RPS) w zakresie: rozwoju gospodarczego (*Pomorski Port Kreatywności*), aktywności zawodowej i społecznej (*Aktywni Pomorzanie*), transportu (*Mobilne Pomorze*), energetyki i środowiska (*Ekofektywne Pomorze*), atrakcyjności kulturalnej i turystycznej (*Pomorska Podróż*) i ochrony zdrowia (*Zdrowie dla Pomorzian*), które są bezpośrednią odpowiedzią na wyzwania zdiagnozowane w SRWP 2020.

W programie duży nacisk położono na spójny rozwój Pomorza, gdzie istotne jest wykorzystanie potencjałów obszarów o szczególnych walorach turystycznych, historycznych i krajobrazowych. Zapowiedziano wsparcie przy tworzeniu regionalnych produktów turystyki aktywnej oraz rozwój turystyki kulturowej.

Dzięki środkom unijnym planowane są inwestycje w:

- **rewitalizację zdegradowanych obszarów miejskich**, w szczególności walkę z ubóstwem i wykluczeniem społecznym,
- **rozwój usług społecznych** skierowanych m.in. do dzieci, młodzieży, seniorów, ale także całych rodzin dotkniętych bądź zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym,
- rozwój inicjatyw w zakresie **ekonomii społecznej**,
- **ochronę zabytków**, w tym udostępnianie dziedzictwa kulturowego regionu z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych,
- **zagospodarowanie tras turystycznych** o charakterze regionalnym i ponadregionalnym.

4.2.6 Program rozwoju produktów turystycznych województwa pomorskiego na lata 2008-2013

Program przyjęty Uchwałą nr 65/179/09 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 27 stycznia 2009 roku wskazuje kierunki rozwoju produktów turystycznych ściśle związane z regionalnym dziedzictwem kulturowym, m.in.:

Kierunek 5. Produkty wzmacniające i eksponujące tożsamość regionalną Kaszub, Kociewia, Żuław, Powiśla, lub eksponujące różnorodność kulturową pozostałych subregionów województwa.

Program rozwoju produktów turystycznych opiera się m.in. na zasobach dziedzictwa kulturowego, proponując m.in.:

Priorytet 5. Rozwój produktów wykorzystujących specyficzne i unikatowe zasoby kulturowe, będące wyróżnikiem regionu, na całym obszarze Województwa Pomorskiego.

4.2.7 Strategia Rozwoju Powiatu Starogardzkiego na lata 2003 - 2013

Na wniosek Zarządu Powiatu, Rada Powiatu Starogardzkiego Uchwałą Nr XXXIV/196/2001 z dnia 20 października 2001 roku wyraziła zgodę na opracowanie Strategii Rozwoju Powiatu Starogardzkiego.

W wyniku procesu planowania strategicznego rozwoju powiatu starogardzkiego zdefiniowane zostały cztery cele strategiczne:

1. Podniesienie spójności społecznej i poziomu wykształcenia,
2. Wykorzystanie i rozwijanie odrębności kulturowej Kociewia i jego walorów przyrodniczych, w celu rozwoju społecznego i gospodarczego. (W powiecie starogardzkim kultywowana będzie tradycja i kultura Kociewia, jako niezwykle ważny czynnik wyróżniający powiat na tle jego otoczenia i jednocześnie przyciągający zainteresowanie zewnętrzne. Tradycja i kultura Kociewia stanie się ważnym elementem promocji powiatu. Równolegle, w oparciu o unikatowe walory kultury kociewskiej i oraz atrakcje przyrodnicze, rozwijana będzie funkcja turystyczna powiatu, szczególnie w zakresie turystyki weekendowej, przejazdowej i kwalifikowanej, organizowanej w oparciu o rozwiniętą sferę gospodarstw agroturystycznych i nowoczesną małą infrastrukturę turystyczną. Turystyka kwalifikowana obsługiwana będzie przez nowoczesne handlowe i usługowe, poszukujące i wdrażające nowe formy obsługi turysty. Jednocześnie konieczne będzie wdrażanie działań mających na celu ochronę lokalnych zasobów przyrodniczych, w tak jednak sposób, aby były one jednocześnie dostępne dla mieszkańców i turystów. Rozwój sektora turystycznego przyczyniać się będzie do wzrostu zasobności, szczególnie mieszkańców terenów wiejskich powiatu.)
3. Wzrost inwestycji zewnętrznych,
4. Pomyślne dostosowanie rolnictwa do wymogów UE i poprawa wsparcia dla sektora MSP.

Obecnie trwają konsultacje społeczne nad Strategią Rozwoju Powiatu Starogardzkiego na lata 2014 – 2020.

5 Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Problematyka ochrony i opieki nad zabytkami w gminie Osieczna poruszana jest w różnych dokumentach. Do najważniejszych z nich należą:

5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Osieczna na lata 2004-2015

Strategia Rozwoju Gminy Osieczna przyjęta została uchwałą nr XIV/97/2004 Rady Gminy Osieczna z dnia 29 stycznia 2004 r. W strategii nakreślono 5 nadrzędnych obszarów w ramach, których określone zostały priorytety i cele strategiczne:

- 1)Przedsiębiorczość;
- 2)Turystyka i sport;
- 3)Infrastruktura techniczna i środowisko;
- 4)Społeczność, kultura i oświata;
- 5)Rolnictwo.

Strategia zawiera cele strategiczne i priorytety gminy Osieczna do 2015 roku. Jednym z celi strategicznych jest *„Zwiększenie dostępności różnorodnych form turystyki i rekreacji”* poprzez promocję walorów przyrodniczo-kulturowych, turystycznych oraz dziedzictwa kulturowego gminy; wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych; rozwój bazy sportowo rekreacyjnej; wzrost atrakcyjności turystycznej gminy w województwie.

W ramach powyższych celi strategicznych określone zostały szczegółowe kierunki działań mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego:

- Ochronę dziedzictwa kulturowego gminy,
- Kultywowanie tradycji lokalnych,
- Ożywianie rzemiosła charakterystycznego dla gminy,
- Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy,
- Kultywowanie tradycji lokalnych,
- Współpraca z gminami ościennymi w zakresie opracowania wspólnej oferty turystycznej,
- Nawiązywanie kontaktów z gminami z kraju i zagranicy w zakresie organizacji wspólnych imprez,

- Wykazanie obszarów chronionych i wyłączenie ich z zagospodarowania przestrzennego jako szczególnie wrażliwych,
- Ochrona obszarów i obiektów przyrodniczych prawnie chronionych,
- Zagospodarowanie i utrzymanie w należytym stanie gminnych budynków i budowli,
- Wyznaczenie miejsca do stałej ekspozycji zbiorów muzealnych i artystycznych,
- Wspieranie i promowanie lokalnej twórczości,
- Wspieranie budowania tożsamości kulturowej ziemi kociewskiej,
- Wspieranie renowacji obiektów zabytkowych,
- Inspirowanie rozwoju rękodzielnictwa artystycznego i amatorskiego ruchu folklorystycznego,
- Wspieranie rozwoju infrastruktury społecznej.

5.1.2 Studium Uwarunkowań i Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Osieczna

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Osieczna przyjęte zostało uchwałą nr XXV/156/2005 Rady Gminy Osieczna z dnia 31 marca 2005 r.

Całość dokumentacji projektu „*Studium Uwarunkowań i Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Osieczna*” składa się z dwóch części: część pierwsza - „uwarunkowania stanu istniejącego”, oraz część druga – „kierunki rozwoju przestrzennego”. Studium zawiera także opracowanie graficzne wskazujące kierunki rozwoju układu osadniczego oraz systemów ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego (w skali 1:20000). Założenia zawarte w *Studium* pozwalają na świadome prowadzenie gospodarki gruntami i planowanie inwestycji o znaczeniu lokalnym. Ze względu na walory turystyczne, walory krajobrazu kulturowego i przyrodniczego Gmina Osieczna ma duży potencjał dla rozwoju turystyki. Zasadniczym celem Studium jest prowadzenie wewnątrz Gminy spójnej polityki przestrzennej powiązanej z rozwojem gospodarczym i społecznym. Studium jest dokumentem planistycznym określającym politykę zagospodarowania przestrzennego gminy.

- Do głównych celów zagospodarowania przestrzennego należy:
- Ochrona przed degradacją walorów krajobrazowo-przyrodniczych,
- Zachowanie, pielęgnacja i podkreślenie cech tradycyjnych krajobrazu wsi, stymulującego rozwój turystyki wiejskiej, szczególnie agroturystyki, jako szczególnie preferowanej na obszarze gminy,

- Uwzględnienie w planach miejscowego zagospodarowania zapisów regulujących sposób wnoszenia nowej i rewaloryzacji starej istniejącej wartościowej zabudowy siedlisk,
- Zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru gminy poprzez budowę i rozbudowę urządzeń dla wypoczynku i turystyki kwalifikowanej,
- Zagospodarowanie przestrzeni tradycji kulturowej.

5.1.3 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są aktem planowania przestrzennego, w którym wiąże się ustalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

- Uchwała nr XV/96/96 Rady Gminy Osieczna z dnia 5 listopada 1996 roku w sprawie zmiany do miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Osieczna dotyczącej działki nr 215/1 położonej we wsi Szlachta w gminie Osieczna,
- Uchwała nr XV/97/96 Rady Gminy Osieczna z dnia 5 listopada 1996 roku w sprawie zmiany do miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Osieczna dotyczącej działki nr 339 położonej we wsi Szlachta w gminie Osieczna,
- Uchwała nr XV/98/96 Rady Gminy Osieczna z dnia 5 listopada 1996 roku w sprawie zmiany do miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Osieczna dotyczącej działek nr 433, 434, 435 położonych we wsi Szlachta w gminie Osieczna,
- Uchwała nr XVII/86/2008 Rady Gminy Osieczna z dnia 09 lipca 2008 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu wsi Osieczna dot. działki nr 658 w gminie Osieczna.

Przedmiotem ustaleń wymienionych planów są warunki zagospodarowania terenów, wynikające z potrzeb ochrony środowiska przyrodniczego, kulturowego oraz prawidłowego gospodarowania zasobami przyrody.

5.1.4 Program Ochrony Środowiska wraz z Planem Gospodarki Odpadami dla Gminy wiejskiej Osieczna

- Program Ochrony Środowiska dla Gminy wiejskiej Osieczna będącej udziałowcem Zakładu Utylizacji Odpadów Komunalnych Stary Las Sp. z o.o. na lata 2010 - 2013 z perspektywą na lata 2014 – 2017;

- Plan Gospodarki Odpadami dla Gminy wiejskiej Osieczna będącej udziałowcem Zakładu Utylizacji Odpadów Komunalnych Stary Las Sp. z o.o. na lata 2010 - 2013 z perspektywą na lata 2014 – 2021;

5.1.5 Lokalne plany odnowy miejscowości

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego istotne znaczenie mają także lokalne plany odnowy miejscowości, w których poruszana jest problematyka ochrony i opieki nad zabytkami. Na terenie gminy Osieczna obowiązują (lub są w trakcie aktualizacji i opracowywania) następujące plany odnowy miejscowości:

- Plan odnowy miejscowości Długie do roku 2019 (w trakcie opracowywania),
- Plan odnowy miejscowości Duże Krówno i Małe Krówno w sołectwie Duże Krówno na lata 2008-2018 przyjęty uchwałą nr XV/77/2008 Rady Gminy Osieczna z dnia 23 kwietnia 2008 r.,
- Plan odnowy miejscowości Klaniny do roku 2019 przyjęty uchwałą nr XXXII/196/2010 Rady Gminy Osieczna z dnia 20 stycznia 2010 r.,
- Plan odnowy kolonii Jastrzębie do roku 2019 przyjęty uchwałą nr XXXII/197/2010 Rady Gminy Osieczna z dnia 20 stycznia 2010 r.,
- Plan odnowy miejscowości Osieczna do roku 2021 przyjęty uchwałą nr XXXV/187/2014 Rady Gminy Osieczna z dnia 26 września 2014 r.
- Plan odnowy miejscowości Osówek do roku 2019 przyjęty uchwałą nr XXX/176/2009 Rady Gminy Osieczna z dnia 4 listopada 2009 r.
- Plan odnowy miejscowości Szlachta do roku 2021 przyjęty uchwałą nr XV/73/2012 Rady Gminy Osieczna z dnia 28 marca 2012 r.,
- Plan odnowy sołectwa Zdrójno do roku 2021 (w trakcie opracowywania)
- Plan odnowy miejscowości Zimne Zdroje do roku 2019 przyjęty uchwałą nr XXXII/195/2010 Rady Gminy Osieczna z dnia 20 stycznia 2010 r.

5.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Zarys historii obszaru gminy

Osadnictwo na terenie gminy Osieczna w czasach historycznych zaczęło rozwijać się stosunkowo późno bo dopiero od XVII w., co wynikało z położenia tego obszaru w zwartym kompleksie Borów Tucholskich. Podstawą były nadania królewskie przeważnie na piece

smolne. Do najstarszych należą osady położone w dolinie rzeki Wdy. Zimne Zdroje powstały w I poł. XVII w. lecz – zniszczone w czasie wojen szwedzkich – zostały ponownie zasiedlone w 1665 r. W Szlachcie założono piec smolny w 1717 r. zaś wieś Długie pod koniec XVII w. – w 1789 r. istniała tu nowa osada składająca się z dwóch domostw. Pozostałe wsie powstały zapewne w tym samym czasie na wypaleniskach wokół pieców smolnych, w pobliżu cieków wodnych, choć historyczne wiadomości o nich pochodzą dopiero z XIX w., kiedy – wraz z rozwojem industrialnym kraju – zaczął się rozwijać przemysł drzewny i gospodarka leśna.

W terenie natrafiono na ślady osadnictwa neolitycznego oraz grobów skrzynkowych (Starzyska). Prawdopodobnie istniał tu gród(ek) wczesnośredniowieczny, w wiekach XIV-XIX były tu piece smolne (resztki jednego z nich, 1 km na północ od agronomówki). 1,2 km na północ od agronomówki zachowały się ślady grobów żołnierzy napoleońskich. Wieś nawiedzały w przeszłości liczne pożary, z których ostatni w 1971 r. zniszczył budynki 7 gospodarzy w centrum wsi. Przetrwały wspomnienia o areszcie gminnym, specjalnie urządzonym w stodole przynależnej do plebanii, oraz o aresztach tymczasowych w podpiwniczeniu leśn. Leśny Dwór i w pomieszczeniach biura Amtskommissarza przy dawnej ul. Świerczewskiego 9 w Osiecznej (Kościszki), w których hitlerowcy bezprawnie więzili, a nawet mordowali Polaków. Istniała Komenda Gminna Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski” (Niemczyk), na polecenie której m.in. dokonano na stacji w Osiecznej dywersji kolejowej 12.11.1943 r. Po wojnie wieś się rozbudowała o nowe osiedla mieszkaniowe. Powstały m.in. nowy zespół magazynów, wielobranżowy pawilon handlowy i biura GS, Dom Kultury, nowa szkoła, agronomówka, remiza strażacka i Ośrodek Zdrowia. Powstała wielobranżowa SKR. Wieś i okolice otrzymały światło elektryczne (1962 r.).

Istotną rolę w funkcjonalno – przestrzennym przekształceniu się układu, który nosi cechy układu wieloogniskowego była zabudowana w początkach XX wieku linia kolei żelaznej w relacji Szlachta – Skórcz. Odtąd procesy rozwojowe uległy znacznemu zróżnicowaniu i ożywieniu gospodarczemu, a wsie, w których zbudowano stacje kolejowe tj. Szlachta i Osieczna przekształciły się w główne ogniwa struktury osadniczej gminy. Zaczęły tam powstawać drobne zakłady przetwórstwa drzewnego i rolniczego. Zaczęto również wykorzystywać skromne zasoby kopalin (żwir, piasek), na bazie których powstały wytwórnie materiałów budowlanych.

Informacje ogólne o gminie

Gmina wiejska Osieczna położona jest w makroregionie Pojezierze Pomorskie obejmującym centralną część południowego pasa województwa pomorskiego w granicach administracyjnych powiatu starogardzkiego. W porównaniu z pozostałymi gminami powiatu

charakteryzuje ją średnia powierzchnia – zajmuje ok. 9 % łącznego obszaru powiatu. Otoczona jest lasami sosnowymi Borów Tucholskich. Powierzchnia gminy wynosi 12.326 ha, z czego ok. 77 % stanowią lasy administrowane głównie przez Lasy Państwowe. Graniczy z gminami: Kaliska, Lubichowo, Osiek, Śliwice oraz miastami: Czersk i Czarna Woda.

Gmina składa się z ośmiu sołectw:

- 1) *Osieczna* (wieś: Osieczna, Leśnictwo Leśny Dwór, Leśnictwo Owcze Błota, Leśnictwo Osieczna, Wybudowanie Osieczna, Sekretarzówka Osieczna, Starzyska),
- 2) *Szlachta* (wieś: Szlachta),
- 3) *Osówek* (wieś: Osówek, Osówek Pólko, Leśnictwo Szary Kierz),
- 4) *Długie* (wieś: Długie, Leśnictwo Długie, Cisiny),
- 5) *Klaniny* (wieś: Klaniny),
- 6) *Krówno* (wieś: Duże Krówno, Małe Krówno),
- 7) *Zdrójno* (wieś: Zdrójno, Nowy Dwór),
- 8) *Zimne Zdroje* (wieś: Zimne Zdroje, Jastrzębie).

Największe z nich to Osieczna i Szlachta, zamieszkuje w nich ok. 65 % ludności gminy, a to za sprawą istniejących zakładów przetwórczych, instytucji obsługi ludności oraz istniejących sieci dróg twardych i związanej z nimi komunikacji samochodowej. Siedzibą administracji samorządowej gminy wiejskiej jest wieś Osieczna. Gminę wiejską Osieczna zamieszkuje 2 930 osób, w tym 1 492 mężczyzn oraz 1 438 kobiet (stan na 31 XII 2011). Ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowi 23,8 % ogółu ludności gminy. Ludność w wieku produkcyjnym stanowi 61,9 % ogółu ludności gminy. W wieku poprodukcyjnym znajduje się 14,3 % ludności gminy.

Położenie i środowisko przyrodnicze

Powiat Starogardzki

Gmina Osieczna

Gmina wiejska Osieczna, podobnie jak obszar całego Pojezierza Starogardzkiego, leży w strefie klimatu umiarkowanego. Zasadniczą cechą tego klimatu jest duża zmienność stanów pogody, zarówno z dnia na dzień jak i z roku na rok. Klimat Pojezierza Starogardzkiego kształtowany jest pod wpływem cyrkulacji atmosferycznej jak i cyrkulacji pseudomonsonowej (wymiana mas powietrza pomiędzy Oceanem Atlantyckim a kontynentem europejskim). Najchłodniejszymi miesiącami na omawianym obszarze jest styczeń i luty, najcieplejszym zaś lipiec. Obszar gminy znajduje się w strefie wiatrów zachodnich i południowo – zachodnich. Najwięcej opadów odnotowano tu w miesiącach lipiec i sierpień. Opady mają najczęściej charakter przelotny i burzowy.

Analizę warunków klimatu lokalnego dla gminy oparto na materiałach archiwalnych ze stacji położonej w Chojnicach, uznając je za w miarę reprezentatywne dla całego regionu. Średnia temperatura roku w Chojnicach wynosi 7°C , najcieplejszym miesiącem jest lipiec ze średnią temperaturą w granicach $16,5^{\circ}\text{C}$. Najchłodniejszym miesiącem jest luty, kiedy to średnia temperatura wynosi $-3,2^{\circ}\text{C}$. W ciągu roku odnotowuje się średnio 20 dni z temperaturami powyżej 25°C , zaś dni mroźnych – 39. Przymrozki pojawiają się już w październiku, natomiast ostatnie mają wystąpić jeszcze w maju. Średnia roczna suma opadów wynosi 609 mm, z tego na miesiące zimowe przypada 18 %, wiosenne 23 %, letnie 40 %, zaś jesienne 22 %. W rozkładzie rocznym na analizowanej stacji dominują wiatry z sektora południowo – zachodniego (19,1 %), następnie zachodniego (15,7 %) oraz północno – zachodniego (13,7 %). Odnotowuje się ponadto dość wysoki odsetek udziału cisz – 9 %.

Na terenie gminy znajduje się kilkanaście zbiorników wody stojącej (powierzchnia lustra wody od jednego do kilkunastu ha). Największe to Jez. Długie (pow. 55 ha, max głębokość 2 m). W gminie występują 3 ciekł wodne: Brzezianek, Prusina, Święta Struga i Wda (Czarna Woda) oraz szereg rowów odwadniających. Do pospolitych gatunków zamieszkujących wszelkiego typu wody stojące i płynące należą: ciernik, cierniczek oraz szczupak. Zbiorniki wody stojącej zamieszkiwane są przez karasia, karasia srebrzystego, krąpia, płóc, wzdręgę, lina, okonia i węgorza. W małych zbiornikach dystroficznych dominantem jest karaś, któremu towarzyszy najczęściej okoń. Wyłącznie w wodach bieżących występuje pstrąg potokowy, śliz oraz kleń. Rzeka Wda na całej swej długości (w granicach administracyjnych gminy), zaliczona została do rzek krainy łososia, pstrąga i lipienia. Z ryb pod całkowitą ochroną na terenie gminy znajduje się śliz. Właścicielami lub dzierżawcami jezior są osoby fizyczne. W niektórych z nich prowadzone są próby racjonalnej gospodarki w postaci zarybiania.

Lasy stanowią ok. 77 % ogólnej powierzchni gminy, z czego przeważająca część to Bory Tucholskie. Większość obszarów leśnych porastają sosny, ponadto spotyka się tu buki, świerki, modrzewie, lipy i brzozy. Innymi, znacznie mniejszymi kompleksami leśnymi są zbiorowiska grądowe, a także olsy i zarośla wierzbowe.

Runo leśne jest na terenie gminy wyjątkowo bogate. Rosną w nim liczne gatunki grzybów, czarne jagody, borówki, żurawiny, poziomki i wiele innych. W lasach swoją ostoję znalazły zwierzęta. Ze zwierzyny grubej występują: jelenie, sarny, łosie, dziki oraz daniela. Obecnie na terenie gminy bytują liczne rodziny bobrów: na Brzezianku, na Prusinie, na Świętej Strudze, na Jez. Babskim.

Do najpospolitszych gatunków awifauny na terenie gminy należą: zięba, piecuszek, sosnowka, bogatka, pierwiosnek, sójka, pełzacz leśny, dzięcioł duży, kos i drozd. W lasach liściastych i mieszanych występują tu również: rudzik, strzyżyk, kowalik, słowik szary. Bardzo nielicznie można spotkać dzięcioła czarnego, dzięcioła średniego i dzięcioła zielonego. Na granicach lasów i terenów otwartych można spotkać: kukułkę, grzywacza, kruka, myszołowa, rzadziej natomiast: siniaka, jastrzębia i brodzieca leśnego. Na typowych terenach otwartych licznie występują: skowronek, trznadel, dzwonec, pliszka siwa i żółta, bocian biały, a także wrona siwa, gawron oraz szpak. Wody stojące i cieki są ostoją dla łabędzia niemego, krzyżówki, a także mewy śmieszki (Jez. Długie).

Warunki geologiczno-gruntowe

Obszar gminy wynosi 12 326 ha z czego udział gruntów rolnych stanowi 2184 ha całkowitej powierzchni gminy, natomiast lasy zajmują 9549 ha powierzchni. Pozostałe grunty stanowią ok. 593 ha powierzchni gminy (dane z roku 2005, www.stat.gov.pl).

Osieczna jest gminą, w której gospodarka rolna pełni obok gospodarki leśnej wiodącą rolę. Na terenie Gminy Osieczna dominuje gospodarka indywidualna, w jej władaniu jest właściwie całość upraw rolnych. W gminie dominują gleby należące do V i VI klasy bonitacji, przeznaczane najczęściej pod grunty orne i uprawy rolne.

Teren gminy charakteryzuje się urozmaiconym krajobrazem. Został on ukształtowany podczas ostatniej epoki lodowcowej, zwanej zlodowaczeniem bałtyckim (ok. 15 tys. lat p.n.e.). Wówczas to lodowiec nasunął się z okolic dzisiejszej Skandynawii, przywlekając i osadzając na terenie Pomorza olbrzymie ilości materiału skalnego w postaci głazów narzutowych, żwirów i glin zwałowych. W skład kompleksu wchodzi najczęściej gliny zwałowe z jednym lub dwoma przewarstwieniami piaszczystymi (pospółki), co świadczy o wieloletniej oscylacji lądolodu. Gliny zwałowe zalegają na ogół w spągu sandru i tylko na nieznacznych powierzchniach stanowią utwory powierzchniowe. Ich obecność pod warstwą piasków

stwierdzono w rejonie złoza Osieczna i północno – zachodniej części złoza w Szlachcie oraz w rejonie miejscowości Klaniny. Miąższość osadów sandrowych jest znaczna od kilku do kilkunastu metrów z uwagi na nakładanie się na siebie faz akumulacji. Pod względem morfogenetycznym gmina Osieczna stanowi jednorodną jednostkę – rozległą równinę sandrową terenu są na ogół niewielkie, wznoszą się w obrębie dolin rzecznych i nieck jeziornych. Najwyżej położona jest centralna część gminy w okolicach wsi Osówek – 140 m n.p.m., najniżej - tereny przy granicy z gminą Osiek u wylotu doliny Brzeżanek – 93,2 m n.p.m. i Świętej Strugi – 93,0 m n.p.m.

Gmina charakteryzuje się umiarkowanym zróżnicowaniem głównych elementów sieci hydrograficznej. Przez jej północną część, wzdłuż granicy z gminami Czarna Woda i Kaliska przepływa Wda. Również w części północnej, w okolicach wsi Zimne Źródle swój początek bierze rzeka Prusina – jeden z większych dopływów Wdy. Przepływa ona z północy na południe przez centralną część gminy, wsie Osieczna oraz Małe i Duże Krówno. Do Wdy wpada we wsi Tleń w gminie Osiek. Wda i Prusina to dwa główne komponenty środowiska wód powierzchniowych. Uzupełnia je kilka mniejszych strug wypływających w większości z peryferyjnych części gminy i wpadających do Wdy w gminach sąsiednich (Czarna Woda, Osiek). Wda na terenie gminy wiejskiej Osieczna w roku 2007 (pomiar wg www.infoeko.pomorskie.pl) zakwalifikowana została do IV klasy czystości.

Największym i praktycznie jedynym ważniejszym zbiornikiem jest Jezioro Długie. Położone jest w okolicach wsi o tej samej nazwie, na wschodnim krańcu gminy. Poprzez system cieków powierzchniowych połączone jest ono z Jeziorem Wielki Ocypel w gminie Lubichowo, a także z Wdą. Pozostałe zbiorniki to pojedyncze oczka wodne lub jeziora o bardzo małej powierzchni (m.in. w okolicach wsi Klaniny). Wody stojące prawdopodobnie cechują się ponadprzeciętną lub nawet wysoką jakością.

5.2.2 Krajobraz kulturowy

W rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami „Krajobraz kulturowy to przestrzeń, historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”.

Ochrona krajobrazu kulturowego powinna być komplementarna dla form ochrony krajobrazu przyrodniczego wynikających ze stosownych przepisów o ochronie przyrody. Cały obszar gminy Osieczna znajduje się w granicach terytorialnych obszaru chronionego krajobrazu „Borów Tucholskich” oraz Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000”

Pohutnicze pochodzenie większości wsi na obszarze gminy Osieczna znajduje wyraz w sposobie ich rozplanowania: są to przeważnie wsie o układach nieregularnych, wielodrożnych (Osieczna, Szlachta, Klaniny, Zdrójno), często z czytelnym w układzie drożnym pierwotnym „założkiem” osadniczym w postaci trójkątnego placu bądź widlicowego układu dróg (tego typu układy posiadają jeszcze wsie: Jastrzębie, Duże Krówno, Klaniny). Jedynie wsie Osówek Długie posiadają układy ulicowe. W przypadku Osówka jest to układ wynikający z pierwotnego rolniczego charakteru wsi, we wsi Długie układ ten wydaje się wskazywać na rybacki charakter pierwotny osady. Na starych szlakach ukształtowanych w procesie historycznym opiera się dzisiejsza sieć komunikacyjna.

Tradycyjna zagroda na terenie gminy Osieczna to zagroda dwubudynkowa. Zagrody wielobudynkowe tj. z oddzielnymi budynkami mieszkalnymi, stodołą i inwentarskim występują tylko w najzamożniejszych gospodarstwach. W zabudowie wiejskiej dominuje typ zagrody z budynkiem mieszkalnym usytuowanym kalenicą równolegle do ulicy wiejskiej i z budynkiem gospodarczym zamykającym podwórze po przeciwnej stronie. Inne ustawienia budynków względem drogi są rozwiązaniami archaicznymi, albo wymuszonym swoistym usytuowaniem lub kształtem działki. Dom mieszkalny poprzedzał od strony drogi niewielki przegródek, zagrodzie towarzyszył też zazwyczaj niewielki sad. Od frontu sadzono często drzewa (dwa, rzadziej cztery) – przeważnie lipy, flankujące wejście i osłaniające ganek.

Tradycyjne budownictwo na terenie gminy Osieczna wznoszone było w całości z drewna. Posługiwano się techniką wznoszenia domów na zrąb (na narożach), ale okna i drzwi wstawiano „w słupy”. Jest to tzw. Technika mieszana zrębkowo-sumikowo-łatkowa charakterystyczna dla budownictwa XIX w. w płn. Borach i na pld. Kaszub i Kociewia. Domy posiadały dachy dwuspadowe o połaciach pochylonych o ca 45°. Przykłady domów drewnianych wzniesionych o wyżej wspomnianej technice ciesielskiej lecz z dachami półpłaskimi (również dwuspadowymi) na wysokich ściankach kolankowych powstały przeważnie na przełomie XIX i XX w. czasami oryginalnie, ale często w wyniku przebudowy dachu stromego na starszych budynkach o dachu pierwotnie stromym. Szczyty domów deskowano pionowo podobnie jak i ścianki kolankowe. Dachy kryte były oryginalnie słomą, w przeszłości także gontem (dranicą) i wrzosem. Na dachach półpłaskich kładziono papę. Budownictwo ludowe w gminie Osieczna posługiwało się też dekoracją architektoniczną – były to: drewniane opaski wokółokienne niekiedy ozdobnie wycinane lub proste z trójkątnie zwieńczoną deską nadokienną, okiennice płycinowe, stolarka drzwiowa, profilowane końcówki belek stropowych i krokwi, wycięte ozdobnie lub podparte profilowaną deską dolne partie pionowego odeskowania szczytów i ścianek kolankowych. Elementem

charakterystycznym dla regionu i bogato zdobionym były kryte dwuspadowymi daszkami, wsparte na słupkach ganki wejściowe dostawiane tak od strony ulicy jak i od podwórza. Obok domów drewnianych na obszarze gminy występuje też budownictwo tradycyjne z gliny – przeważnie są to budynki małe o zredukowanym, programie funkcjonalnym oraz budynki inwentarskie.

Strukturę zabudowy wsi uzupełniały: budynki użyteczności publicznej (szkoły, zabudowania kolejowe, leśnictwa), które pojawiły się tu na przełomie XIX i XX w. a ich forma wynikała ze standardów ówczesnego budownictwa wyrażających się w typowych projektach i rozwiązaniach. Ważnym elementem przestrzeni wiejskiej były też kapliczki i krzyże przydrożne wznoszone – zgodnie z tradycją na skrzyżowaniach i rozwidleniach dróg. Obiektom tym częstokroć towarzyszy starodrzew (pierwotnie sadzono cztery drzewa na narożach).

Budownictwo sakralne reprezentowane jest na terenie gminy przez dwa kościoły: w Osiecznej i Szlachcie. Przy tym kościół w Osiecznej – wzniesiony w pocz. XX w. w stylu neobarokowym i jednorodnie wyposażony – reprezentuje wysoki walor historyczno kulturowy.

Obszar gminy Osieczna wyróżnia się niezwykle bogatym zasobem tradycyjnego budownictwa powstałego na przestrzeni XIX i XX w. dotyczy to zarówno specyficznego kształtowania przestrzeni ruralistycznej jak i swoistej, doskonale jeszcze zachowanej i w naturalny sposób kontynuowanej – tradycji budowlanej.

Na terenie gminy występuje kilka wsi o wysokim stopniu zachowania historycznego układu przestrzennego i zabytkowej substancji. Do najcenniejszych należy wieś Długie, gdzie nie tylko układ wsi ale niemal cała jej zabudowa zachowały historyczną formę o wybitnym walorze zabytkowym i etnograficznym. Spośród pozostałych zespołów ruralistycznych do najcenniejszych ze względu na stosunkowo dobry stopień zachowania historycznego układu i zabytkowej substancji należą wsie: Krówno Duże i Krówno Małe, których dodatkowym walorem jest malownicze usytuowanie w dolinie rzeki Prusiny, a także Klaniny (położone nad jeziorem o tej samej nazwie w dolinie rzeki Wdy) Osieczna, Osówek, Szlachta oraz śródleśna wieś Zdrójno. Do miejscowości o zabytkowych układach lecz o niskim stopniu zachowania struktury zabytkowej należą Zimne Zdroje i Jastrzębie.

Do najcenniejszych obiektów zabytkowych na obszarze gminy Osieczna należy pochodzący z około z 1800 r. dom mieszkalny nr 7 z podcieniem wnękowym w miejscowości Długie – obiekt ten został wpisany do rejestru zabytków woj. Pomorskiego (pozycja nr 843).

Szczegółowy wykaz zasobów z wyróżnieniem zasobów wpisanych do rejestru zabytków znajduje się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Osieczna oraz w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków prowadzonej przez PWKZ w Gdańsku.

Zwraca uwagę znaczny liczebnie zasób ewidencji, co wskazuje jednoznacznie na unikatowy w skali regionu Pomorskiego stan zachowania historycznej zabudowy wiejskiej w gminie Osieczna. Obiekty ujęte w ewidencji reprezentują walor zabytkowy desygnujące je do objęcia ochroną przez odpowiedni zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Jak wynika z wstępnych oględzin, niektóre z zabytkowych obiektów nie zawsze korzystnej modernizacji, pojedyncze – przestały istnieć. Tym bardziej ochrona zabytków i opieka nad zabytkami nabiera dużego znaczenia dla zachowania tradycji, tożsamości i dziedzictwa kulturowego gminy.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Zabytki nieruchome na terenie gminy to przede wszystkim zabytki architektury sakralnej kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne oraz domy mieszkalne z zabudowaniami gospodarskimi.

Osieczna Kościół – p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, z 1920 r. – początkowo kościół filialny potem w 1928 r. przekształcony na parafialny; z tablicą ku czci zamordowanego ks. Czaplńskiego z uroczą aleją wysokich smukłych brzoź i cmentarzem z grobami wielu zamordowanych Polaków, uczestników ruchu oporu i ofiar wojny 1939-1945 (fakty te wynikają z napisów nagrobkowych), jak i ludzi zasłużonych dla środowiska, np. L. Ossowickiego. Tablica w szkole upamiętniająca walki spadochroniarzy LWP w pobliskich lasach w latach 1944-1945 (szkoła nosi imię Lotników WP). Przed szkołą samolot-pomnik, postawiony w roku XXX-lecia LWP (w szkole pamiątka z przeszłości Osiecznej). W okolicznych lasach formy wizualne upamiętniające miejsca zbrodni hitlerowskich dokonanych na J. Rybińskim, małżonkach H. i J. Donarskich oraz ich córce Gabrieli, jak i K. Milochu. Przy szosie do Osowa Leśnego pomnik ku czci leśniczego Bronisława Osowskiego, zastrzelonego w 1923 r. przez kłusownika.

Kościół w Szlachcie – p.w. Najświętszego Serca Jezusowego, adaptowany w 1923 r. z sali zabaw publicznych, a przyległa plebania - z dawnej karczmy. W kościele tablica ku czci 11 parafian, zamordowanych przez hitlerowców w latach 1939 – 1945. Na cmentarzu parafialnym m.in. groby organizatora strajku szkolnego w Kasparusie, Jakuba Andrearczyka (1889 - 1970), więźnia obozu w Stutthofie, Jana Czarnowskiego, i kilku członków ruchu oporu, zamordowanych w 1944 r. Na murze szkoły tablica upamiętniająca działalność

radiostacji grupy LWP „Wołga” w 1945. W szkole, która otrzymała imię Spadochroniarzy LWP grupy „Wołga”, izba pamiątek po nich.

Zabytki nieruchome to także budynki mieszkalne w Osiecznej /ulice Kościeszki, Mickiewicza, Młyńska, Dworcowa, Sienkiewicza, Podgórna itd. W Szlachcie – ulice: 3 Maja, Ceramiczna, Okrężna, Boczna, Przemysłowa itd. Poszczególne domy mieszkalne w miejscowościach Cisiny, Jastrzębie, Duże Krówno, Małe Krówno, Osówek, Zdrójno, Zimne Zdroje. Ponadto interesującym zabytkiem na terenie gminy Osieczna jest zabytkowy wiadukt kolejowy znajdujący się przy wyjeździe z Osiecznej w kierunku Zdrójna z przełomu XIX/XX w. W niektórych wsiach możemy także zaobserwować przykłady dobrze zachowanych układów ruralistycznych wsi: Długie, Klaniny, Osówek, Szlachta, Małe Krówno. Należy także wspomnieć o leśniczówkach położonych na terenie gminy, (Osieczna, Owcze Błota, Nowy Dwór, Leśny Dwór, Długie) usytuowanych pośród lasów i trwale z nimi związanych. Wspomniane wyżej zabytki nieruchome stanowią ostatnie przykłady wartościowego budownictwa na terenie gminy.

Stan utrzymania zabytków nieruchomych jest bardzo różny. Dobrze utrzymane są kościoły, kapliczki, krzyże przydrożne. Wiele jednak zabytków wymaga podjęcia prac remontowych i rewaloryzacyjnych. Niektóre z nich są stopniowo poddawane są pracom remontowo-konserwatorskim i odzyskują dawną świetność.

5.2.3 Zabytki ruchome

Zabytki ruchome na terenie gminy (nie wpisane do rejestru zabytków) to przede wszystkim wyposażenie kościołów: w Osiecznej p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, oraz w Szlachcie p.w. Najświętszego Serca Jezusowego Składają się na nie m.in. : ołtarze - główne, boczne, ambony, chóry muzyczne, organy, ławy, konfesjonały, meble, naczynia liturgiczne, wota, rzeźby, obrazy, epitafia, świeczniki, tabernakula, feretrony, szaty liturgiczne.

5.2.4 Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Ochrona dziedzictwa archeologicznego polega na zachowaniu stanowisk archeologicznych w stanie nienaruszonym. Dziedzictwo archeologiczne jest nieodnawialne, ponieważ nie da się odtworzyć raz naruszonego układu warstw. Jedynym sposobem ochrony

tego zasobu jest zachowanie miejsc zalegania zabytków w stanie nienaruszonym, tak, aby kolejne pokolenia mogły poznawać swoją przeszłość.

Na obszarze gminy nie wykonywano badań weryfikacyjnych, które pozwoliłyby ustalić miejsca dokonywanych znalezisk archeologicznych. Nie zostały też przeprowadzone badania powierzchniowe, pozwalające na odkrycie dotąd nieznanymi składowisk archeologicznych. Znana jest lokalizacja tylko 3 obiektów archeologicznych objętych strefami ochrony. Są to strefa ochrony nr 1 w Zimnych Zdrojach, gdzie zlokalizowano osadę otwartą oraz pozostałości huty szkła z epoki brązu i XVII-XVIII w. a także strefy ochrony nr 2 i nr 3 we wsi Osieczna, gdzie zlokalizowano punkty osadnictwa z okresu bliżej nieokreślonego. Wymagają one wyprzedzających badań archeologicznych.

5.2.5 Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Cenne przedmioty z miejscowości Zimne Zdroje są eksponowane w muzeum kaszubskim w Kartuzach można podziwiać *ul kłodowy* z połowy XVIII w. wł. Pana Konrada Giedona oraz dawne polskie książki o znakowaniu porcelany. Innym przykładem tradycyjnego XIX-wiecznego sprzętu ludowego jest skrzynia malowana w kwiaty, która znajduje się w dziale Etnografii Muzeum Narodowego w Gdańsku-Oliwie.

„Głos Serca Polskiego” – gazetka konspiracyjna drukowana w Jastrzębiu w 1944 r.

- Muzeum i Galeria Rzeźby w Osiecznej (prywatne muzeum i galeria rzeźbiarza ludowego pana Zygmunta Paschilke na dawnej stacji PKP Osieczna),

- nieliczne zbiory dawnych sprzętów z wyposażenia gospodarstw domowych znajdują się w tzw. „szkolnych izbach pamięci” w Zespole Szkół Publicznych w Osiecznej i Szlachcie.

5.2.6 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,

- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne gminy Osieczna to jej historia, nawet ta po której śladów dawno już nie ma, przekazy słowne, powiedzenia oraz obyczaje regionu. Dialekt, którym mówi ludność, przechodzi łagodnie w borowiacki (kociewsko-borowiacki), hafty kociewskie, rzeźbienie w drewnie, kuchnia kociewska, kowalstwo – wszystko to stanowi dziedzictwo regionu.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

W rozumieniu art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku formami ochrony zabytków są:

- wpisu do rejestru zabytków,
- uznania za pomnik historii,
- utworzenia parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Aktualnie w Rejestrze Zabytków Województwa Pomorskiego pod nr 843 wpisany jest tylko jeden obiekt pochodzący z około 1800 roku, jest to dom mieszkalny nr 7 z podcieniem wnątkowym w miejscowości Długie.

5.3.2 Tereny chronione w granicach Gminy Osieczna

Cały obszar gminy Osieczna znajduje się w granicach terytorialnych obszaru chronionego krajobrazu „Borów Tucholskich” oraz obszaru specjalnej ochrony ptaków (dyrektywa ptasia) NATURA 2000 – Bory Tucholskie (kod obszaru: PLB 220009)

Obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000

Natura 2000 jest europejskim systemem ochrony przyrody, którego celem jest zachowanie bogactwa przyrodniczego Europy. Podstawą prawną tworzenia sieci natura 2000 jest dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 roku w sprawie ochrony dzikich ptaków i dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk

przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, które zostały transponowane do polskiego prawa, głównie do ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.

Sieć Natura 2000 obejmuje:

- obszar specjalnej ochrony ptaków (OSO)
- specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO)
- obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (projektowane specjalne obszary ochrony siedlisk)

Obszar Borów Tucholskich (322 535,9 ha) obejmuje wschodnią część makroregionu Pojezierza Południowopomorskiego. Obszar jest dość jednolitą równiną sandrową, rozciętą dolinami Brdy i Wdy oraz urozmaiconą licznymi jeziorami, oczkami wodnymi i wzniesieniami o charakterze moreny dennej. Dominują siedliska leśne, przede wszystkim bory sosnowe. Rzeźba terenu ostoi jest urozmaicona, występują tu wysoczyzny i rozległe wzgórza, liczne pagórki oraz doliny i rynny. Sieć wodna jest silnie rozwinięta (wody zajmują ok. 14% powierzchni). Ostoję odwadnia rzeka Brda wraz ze swymi licznymi dopływami, z których najważniejszym jest Zbrzyca. Wiele rzek charakteryzuje duży spadek i silny prąd. Wśród jezior liczne są jeziora przepływowe połączone z systemem wodnym Brdy. W sumie jest ok. 60 jezior; największe Charzykowskie - 1363 ha, zaś najgłębsze Ostrowite - 43 m. Lasy stanowią ok. 70% obszaru, są to głównie bory świeże, ale także bagienne i suche; występują też grądy, lasy bukowo-dębowe, łągi i olsy. Grunty orne, łąki i pastwiska pokrywają ok. 15% terenu.

W ostoi występuje co najmniej 28 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 6 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Gniazduje tu 107 gatunków ptaków. W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej następujących gatunków ptaków: bielik, kania czarna, kania ruda, podgorzałka, puchacz, rybitwa czarna, rybitwa rzeczna, zimorodek, żuraw, gągoł, nurogęs, tracz długodzioby; w stosunkowo wysokim zagęszczeniu występuje błotniak stawowy. W okresie wędrówek występuje na tym obszarze co najmniej 1% populacji szlaku wędrówkowego łabędzia krzykliwego (do 400 osobników) i żurawia (do 1800 osobników na noclegowisku).

Obszar ten to największe w skali regionu skupienie jezior lobeliowych. Występują dobrze zachowane torfowiska i zbiorowiska leśne.

Obecnie w Polsce sieć Natura 2000 zajmuje prawie 20% powierzchni lądowej kraju. W jej skład wchodzi 825 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty (obszary "siedliskowe" - przyszłe specjalne obszary ochrony siedlisk) stanowiące 11% powierzchni lądowej Polski

oraz 145 obszary specjalnej ochrony ptaków, zajmujące niemal 16% powierzchni lądowej Polski.

Obszar Chronionego Krajobrazu Borów Tucholskich

Obszar Chronionego Krajobrazu Borów Tucholskich rozciąga się na powierzchni 65 780 ha. Obszar zlokalizowany w południowo - zachodniej części Starogardu Gdańskiego. Obejmuje między innymi jeziora Sumińskie, Borzechowskie Wielkie i Sztekin, położone przy jego wschodniej granicy. Drzewostany zajmują tu żyzne siedliska i nie przypominają swoją budową właściwych temu obszarowi borów. Chroni się tu urozmaicony krajobraz oraz doliny rzek z cenną roślinnością. Obszar chronionego krajobrazu Borów Tucholskich obejmuje swoim zasięgiem gminy: Zblewo, Osieczna, Lubichowo, Osiek, Skórcz, Czarną Wodę, Smętowo Graniczne oraz Kaliska. Obszar ochrony obejmuje drzewostany w przewadze sosnowe na gruntach porolnych. Jest największym obiektem chronionym w województwie pomorskim. Około 30 % tego kompleksu leśnego zwanego "zielonym morzem" mieści się w granicach Kociewia.

Obszar Chronionego Krajobrazu Borów Tucholskich to szczególne miejsce ochrony ptaków. Występuje tu m.in. bocian czarny (*Ciconia nigra*), cyranka (*Anas querquedula*), myszołów (*Buteo buteo*), derkacz (*Crex crex*), brzegówka (*Riparia riparia*), gąsiorek (*Lanius collurio*). Bardzo często można spotkać na ternie OCHK Borów Tucholskich jelenia europejskiego (*Cervus elephus*), dziką (*Sus scrofa*), sarnę (*capareolus capreolus*). Natomiast z drobnej zwierzyny objętej ochroną występuje tu: jeź wschodnioeuropejski, kret, ryjówki aksamitna i malutka, mroczek późny, nocek rudy oraz nocek duży, a także większy bóbr i wydra.

Pomniki przyrody na terenie gminy Osieczna:

- a) Dąb szypułkowy (posesja 58 przy ul. 3 Maja w m. Szlachta)
- b) Dąb szypułkowy (posesja 28 w m. Klaniny)
- c) Sosna o pięciu koronach (w Leśnictwie Leśny Dwór, Nadleśnictwo Lubichowo)

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Należy podkreślić, że zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawa do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

W Gminie Osieczna najliczniejszą grupę zabytków stanowi zabudowa mieszkalna, budynki gospodarcze, szkoły, budynki leśniczówek i kapliczki przydrożne.

Wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Osieczna

LP	GMINA	MIEJSCOWOŚĆ	ULICA, NR	OBIEKT	Nr karty
1	Osieczna	Cisiny	Cisiny 3	Dom mieszkalny	1
2	Osieczna	Cisiny	Cisiny 4	Dom mieszkalny	2
3	Osieczna	Długie		Układ ruralistyczny wsi Długie	3
4	Osieczna	Długie	Długie 1	Leśniczówka Długie i budynek gospodarczy	4
5	Osieczna	Długie	Długie 5	Dom mieszkalny	5
6	Osieczna	Długie	Długie 7	Dom mieszkalny Rej. Zab. Woj. Pom. poz. 843	6
7	Osieczna	Długie	Długie 8	Dom mieszkalny	7
8	Osieczna	Długie	Długie 9	Dom mieszkalny i budynek gospodarczy	8
9	Osieczna	Długie	Długie 10	Dom mieszkalny i budynek gospodarczy	9
10	Osieczna	Długie	Długie 11	Dom mieszkalny	10
11	Osieczna	Długie	Długie 12	Szkoła podstawowa ob. budynek mieszkalny, świetlica wiejska	11
12	Osieczna	Długie	Długie 15	Dom mieszkalny	12
13	Osieczna	Długie	Długie 16	Dom mieszkalny	13
14	Osieczna	Długie	Długie 21	Dom mieszkalny i 2 budynki gospodarcze	14
15	Osieczna	Duże Krówno		Kapliczka przydrożna u wylotu wsi na południe	15
16	Osieczna	Duże Krówno		Figura Matki Boskiej obok budynku 34	16
17	Osieczna	Duże Krówno	Duże Krówno 33	Dom mieszkalny	17
18	Osieczna	Duże Krówno	Duże Krówno 38	Dom mieszkalny	18
19	Osieczna	Duże Krówno	Duże Krówno 42	Dom mieszkalny	19
20	Osieczna	Duże Krówno	Duże Krówno 43	Dom mieszkalny	20
21	Osieczna	Duże Krówno	Duże Krówno 44	Dom mieszkalny	21
22	Osieczna	Duże Krówno	Duże Krówno 46	Dom mieszkalny	22
23	Osieczna	Jastrzębie	Jastrzębie 5	Dom mieszkalny i budynek gospodarczy	23
24	Osieczna	Jastrzębie	Jastrzębie 8	Dom mieszkalny	24
25	Osieczna	Jastrzębie		Kapliczka przydrożna przy drodze gminnej nr 240049 G	25
26	Osieczna	Klaniny		Układ Ruralistyczny wsi Klaniny	26
27	Osieczna	Klaniny	Klaniny 5	Dom mieszkalny	27
28	Osieczna	Klaniny	Klaniny 9	Dom mieszkalny	28
29	Osieczna	Klaniny	Klaniny 14	Dom mieszkalny i budynek gospodarczy	29
30	Osieczna	Klaniny	Klaniny 17	Dom mieszkalny	30
31	Osieczna	Klaniny	Klaniny 18	Dom mieszkalny	31
32	Osieczna	Klaniny	Klaniny 20	Dom mieszkalny	32
33	Osieczna	Klaniny	Klaniny 21	Dom mieszkalny i budynek gospodarczy	33
34	Osieczna	Klaniny	Klaniny 27	Dom mieszkalny	34
35	Osieczna	Klaniny	Klaniny 28	Dom mieszkalny i budynek gospodarczy	35
36	Osieczna	Klaniny	Klaniny 30	Dom mieszkalny	36
37	Osieczna	Klaniny	Klaniny 31	Dom mieszkalny	37
38	Osieczna	Klaniny	Klaniny 34	Dom mieszkalny	38
39	Osieczna	Klaniny	Klaniny 35	Dom mieszkalny i budynek gospodarczy	39
40	Osieczna	Klaniny	Klaniny 38	Szkoła podstawowa ob. mieszkanie, sklep, świetlica wiejska	40
41	Osieczna	Klaniny	Klaniny 39	Dom mieszkalny i budynek gospodarczy	41
42	Osieczna	Klaniny	Klaniny 40	Dom mieszkalny	42
43	Osieczna	Klaniny	Klaniny 41	Dom mieszkalny i budynek gospodarczy	43
44	Osieczna	Klaniny	Klaniny 46	Dom mieszkalny	44
45	Osieczna	Klaniny	Klaniny 48	Dom mieszkalny	45
46	Osieczna	Klaniny		Klaniny krzyż przydrożny w kierunku Zimne Źdroje	46
47	Osieczna	Leśny Dwór		Leśniczówka „Leśny Dwór”	47
48	Osieczna	Leśny Dwór		Obora Leśniczówki ob. budynek gospodarczy-garaż	48

49	Osieczna	Małe Krówno		Układ ruralistyczny wsi Małe Krówno	49
50	Osieczna	Małe Krówno		Kapliczka przydrożna obok domu nr 9	50
51	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 8	Dom mieszkalny	51
52	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 9	Dom mieszkalny	52
53	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 11	Dom mieszkalny	53
54	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 12	Dom mieszkalny	54
55	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 15	Dom mieszkalny	55
56	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 18	Dom mieszkalny	56
57	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 23	Dom mieszkalny	57
58	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 26	Dom mieszkalny	58
59	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 28	Dom mieszkalny	59
60	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 30	Dom mieszkalny	60
61	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 31	Dom mieszkalny	61
62	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 31a	Szkoła podstawowa ob. budynek mieszkalny	62
63	Osieczna	Małe Krówno	Małe Krówno 31a	Budynek gospodarczy przy szkole podstawowej	63
64	Osieczna	Nowy Dwór	Nowy Dwór 17	Dom mieszkalny osady leśnej „Nowy Dwór”	64
65	Osieczna	Nowy Dwór	Nowy Dwór 18	Leśniczówka „Nowy Dwór”	65
66	Osieczna	Nowy Dwór	Nowy Dwór 18	Obora Leśniczówki „Nowy Dwór”	66
67	Osieczna	Nowy Dwór	Nowy Dwór 18	Stodoła Leśniczówki „Nowy Dwór”	67
68	Osieczna	Osieczna		Kościół Parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	68
69	Osieczna	Osieczna		Figura Chrystusa na początku alei prowadzącej do kościoła	69
70	Osieczna	Osieczna	Os.Ks.Fr.Czaplińskiego 4	Plebania	70
71	Osieczna	Osieczna		Kaplica cmentarna cmentarza katolickiego	71
72	Osieczna	Osieczna		Osieczna leśniczówka	72
73	Osieczna	Osieczna	Osieczna 13	Dom mieszkalny „Sekretarzędka”	73
74	Osieczna	Osieczna	Osieczna 13	Obora stodoła w zespole osady leśnej „Sekretarzędka”	74
75	Osieczna	Osieczna	Czerska 3	Dom mieszkalny	75
76	Osieczna	Osieczna	Dworcowa 1	Dom mieszkalny	76
77	Osieczna	Osieczna	Dworcowa 2	Dom mieszkalny	77
78	Osieczna	Osieczna	Dworcowa 3	Dom mieszkalny	78
79	Osieczna	Osieczna	Dworcowa 9	Dom mieszkalny	79
80	Osieczna	Osieczna	Dworcowa 18	Dom mieszkalny	80
81	Osieczna	Osieczna	Dworcowa 22	Dom mieszkalny	81
82	Osieczna	Osieczna	Dworcowa 28	Dom mieszkalny	82
83	Osieczna	Osieczna	Dworcowa 29	Dom mieszkalny	83
84	Osieczna	Osieczna	Dworcowa 30	Dworzec PKP ze skrzydłem magazynu	84
85	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 4	Dom mieszkalny	85
86	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 5	Nadleśnictwo ob. dom mieszkalny	86
87	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 5	Obora/chlewnia, stodoła d. Nadleśnictwa	87
88	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 8	Dom mieszkalny	88
89	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 14	Dom mieszkalny	89
90	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 20	Dom mieszkalny	90
91	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 21	Dom mieszkalny	91
92	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 22	Dom mieszkalny	92
93	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 26	Dom mieszkalny	93
94	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 29	Dom mieszkalny	94
95	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 38	Posterunek milicji obywatel. Siedziba GRN, Poczta Polska ob. budynek mieszkalny	95
96	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 42	Dom mieszkalny	96
97	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 44	Dom mieszkalny	97
98	Osieczna	Osieczna	Kościuszki 49	Dom mieszkalny	98
99	Osieczna	Osieczna	Mickiewicza 2	Dom mieszkalny	99

100	Osieczna	Osieczna	Mickiewicza 4	Dom mieszkalny	100
101	Osieczna	Osieczna	Mickiewicza 5	Dom mieszkalny	101
102	Osieczna	Osieczna	Mickiewicza 6	Dom mieszkalny	102
103	Osieczna	Osieczna	Mickiewicza 12	Dom mieszkalny	103
104	Osieczna	Osieczna	Mickiewicza 14	Dom mieszkalny	104
105	Osieczna	Osieczna	Mickiewicza 15	Dom mieszkalny	105
106	Osieczna	Osieczna	Mickiewicza 18	Dom mieszkalny	106
107	Osieczna	Osieczna	Młyńska 1a	Dom mieszkalny	107
108	Osieczna	Osieczna	Młyńska 4	Dom mieszkalny	108
109	Osieczna	Osieczna	Młyńska 10	Dom mieszkalny	109
110	Osieczna	Osieczna	Młyńska 15	Dom mieszkalny	110
111	Osieczna	Osieczna	Sienkiewicza 1	Dom mieszkalny	111
112	Osieczna	Osieczna	Sienkiewicza 6	Dom mieszkalny	112
113	Osieczna	Osieczna	Sienkiewicza 9	Dom mieszkalny	113
114	Osieczna	Osieczna	Sienkiewicza 11	Dom mieszkalny	114
115	Osieczna	Osieczna	Sienkiewicza 17	Dom mieszkalny	115
116	Osieczna	Osieczna	Sienkiewicza 18	Dom mieszkalny	116
117	Osieczna	Osieczna	Sienkiewicza 20	Dom mieszkalny	117
118	Osieczna	Osieczna	Podgórna 2	Dom mieszkalny	118
119	Osieczna	Osieczna	Podgórna 3	Dom mieszkalny	119
120	Osieczna	Osieczna	Podgórna 7	Dom mieszkalny	120
121	Osieczna	Osieczna	Plac 1000-lecia 2	Dom mieszkalny	121
122	Osieczna	Osieczna	Plac 1000-lecia 3	Dom mieszkalny	122
123	Osieczna	Osówek	Osówek	Układ ruralistyczny wsi Osówek	123
124	Osieczna	Osówek	Osówek 7	Dom mieszkalny	124
125	Osieczna	Osówek	Osówek 10	Dom mieszkalny	125
126	Osieczna	Osówek	Osówek 11	Dom mieszkalny	126
127	Osieczna	Osówek	Osówek 12	Dom mieszkalny	127
128	Osieczna	Osówek	Osówek 18	Dom mieszkalny	128
129	Osieczna	Osówek	Osówek 19	Dom mieszkalny	129
130	Osieczna	Osówek	Osówek 20	Dom mieszkalny	130
131	Osieczna	Osówek	Osówek 23	Dom mieszkalny	131
132	Osieczna	Osówek	Osówek 29	Dom mieszkalny	132
133	Osieczna	Osówek	Osówek 33	Dom mieszkalny	133
134	Osieczna	Osówek	Osówek 36	Dom mieszkalny i budynek gospodarczy	134
135	Osieczna	Osówek	Osówek 38	Dom mieszkalny	135
136	Osieczna	Osówek	Osówek 39	Dom mieszkalny	136
137	Osieczna	Osówek	Osówek 42	Dom mieszkalny	137
138	Osieczna	Osówek	Osówek 43	Dom mieszkalny	138
139	Osieczna	Osówek	Osówek 48	Dom mieszkalny	139
140	Osieczna	Osówek	Osówek 53	Dom mieszkalny	140
141	Osieczna	Osówek	Osówek 69	Dom mieszkalny	141
142	Osieczna	Osówek	Osówek 72	Dom mieszkalny	142
143	Osieczna	Osówek	Osówek 73	Dom mieszkalny, sklep	143
144	Osieczna	Osówek	Osówek 75	Dom mieszkalny	144
145	Osieczna	Osówek	Osówek 79	Dom mieszkalny	145
146	Osieczna	Osówek	Osówek 80,80A	Dom mieszkalny	146
147	Osieczna	Osówek	Osówek 82	Dom mieszkalny	147
148	Osieczna	Osówek	Osówek 83	Dom mieszkalny	148
149	Osieczna	Osówek	Osówek 85a	Dom mieszkalny	149
150	Osieczna	Osówek	Osówek 85	Dom mieszkalny	150
151	Osieczna	Pólka-Osówek	Osówek 96	Dom mieszkalny	151
152	Osieczna	Pólka-Osówek	Osówek 97	Dom mieszkalny	152
153	Osieczna	Pólka-Osówek	Osówek 98	Dom mieszkalny	153
154	Osieczna	Pólka-Osówek	Osówek 99	Dom mieszkalny	154
155	Osieczna	Osówek		Osówek kapliczka przydrożna obok domu nr 80	155
156	Osieczna	Osówek		Osówek kapliczka przydrożna obok domu nr 10	156

157	Osieczna	Owczce Błota	Osieczna 16	Leśniczówka „Owczce Błota”	157
158	Osieczna	Owczce Błota	Osieczna 16	Obora Leśniczówki „Owczce Błota” ob. bud. gosp. - garaż	158
159	Osieczna	Szlachta		Układ Ruralistyczny wsi Szlachta	159
160	Osieczna	Szlachta	3 Maja 77	Kościół PW Najświętszego Serca Jezusowego	160
161	Osieczna	Szlachta	3 Maja 77	Budynek gospodarczy plebani i kościoła parafialnego	161
162	Osieczna	Szlachta	3 Maja 77	Dom mieszkalny ob. biblioteka parafialna	162
163	Osieczna	Szlachta	3 Maja 77	Plebania parafii kościoła NSPJ d. karczma	163
164	Osieczna	Szlachta	3 Maja 43	Dom mieszkalny	164
165	Osieczna	Szlachta	3 Maja 53	Dom mieszkalny	165
166	Osieczna	Szlachta	3 Maja 55	Dom mieszkalny	166
167	Osieczna	Szlachta	3 Maja 60	Dom mieszkalny	167
168	Osieczna	Szlachta	3 Maja 71	Dom mieszkalny	168
169	Osieczna	Szlachta	11 listopada 8	Dom mieszkalny i budynek gospodarczy	169
170	Osieczna	Szlachta		Dworzec PKP	170
171	Osieczna	Szlachta		Figura Matki Boskiej naprzeciw Dworca PKP Szlachta	171
172	Osieczna	Szlachta		Kaplica cmentarna cmentarza katolickiego Szlachta	172
173	Osieczna	Szlachta		Kapliczka przydrożna obok budynku ul. Okrężna 1 (obok poczty)	173
174	Osieczna	Szlachta	Boczna 3	Dom mieszkalny	174
175	Osieczna	Szlachta	Ceramiczna 1	Dom mieszkalny	175
176	Osieczna	Szlachta	Ceramiczna 2	Dom mieszkalny	176
177	Osieczna	Szlachta	Ceramiczna 5	Dom mieszkalny	177
178	Osieczna	Szlachta	Dolna 1	Dom mieszkalny	178
179	Osieczna	Szlachta	Leśna 1A	Dom mieszkalny	179
180	Osieczna	Szlachta	Łąkowa 4	Dom mieszkalny	180
181	Osieczna	Szlachta	Okrężna 1	Dom mieszkalny	181
182	Osieczna	Szlachta	Okrężna 7	Dom mieszkalny	182
183	Osieczna	Szlachta	Przemysłowa 1	Dom mieszkalny	183
184	Osieczna	Szlachta	Przemysłowa 2	Dom mieszkalny d. dom właściciela tartaku	184
185	Osieczna	Szlachta	Przemysłowa 2B	Budynek tartaku	185
186	Osieczna	Szlachta	Przemysłowa 2B	Budynek warsztatów tartaku, komin	186
187	Osieczna	Szlachta	Przemysłowa 3	Dom mieszkalny	187
188	Osieczna	Osieczna		Wiadukt kolejowy przy wyjeździe z Osiecznej w kierunku Zdrójna	188
189	Osieczna	Zdrójno		Kapliczka przydrożna przy wjeździe do wsi z kier. Osiecznej	189
190	Osieczna	Zdrójno	Zdrójno 4	Dom mieszkalny	190
191	Osieczna	Zdrójno	Zdrójno 11	Dom mieszkalny	191
192	Osieczna	Zdrójno	Zdrójno 13	Dom mieszkalny	192
193	Osieczna	Zimne Zdroje		Kapliczka przydrożna obok szkoły	193
194	Osieczna	Zimne Zdroje	Zimne Zdroje 12	Dom mieszkalny	194
195	Osieczna	Zimne Zdroje	Zimne zdroje 18	Dom mieszkalny	195
196	Osieczna	Zimne Zdroje	Zimne Zdroje 26	Szkoła podstawowa ob. budynek mieszkalny z świetlicą wiejską	196
197	Osieczna	Zimne Zdroje	Zimne Zdroje 26	Budynek gospodarczy szkoły	197
198	Osieczna	Zimne Zdroje	Zimne Zdroje 33	Dom mieszkalny	198
199	Osieczna	Długie	Długie	Grób żołnierza polskiego, 1944 r.	199
200	Osieczna	Osieczna	Osieczna	Cmentarz katolicki, ok. 1930 r.	200
201	Osieczna	Szlachta	Szlachta	Cmentarz katolicki, ok. 1920 r.	201

Zalecenia konserwatorskie dotyczą zwłaszcza zachowania pierwotnej bryły budynków, historycznego kształtu i pokrycia dachu, maksymalnego zachowania pierwotnej substancji – zwłaszcza stolarki okiennej i drzwiowej, a w razie konieczności jej wymiany ujednolicenia i nadania jej pierwotnego charakteru. Zachowania detali architektonicznych – tj. gzymsy, opaski okienne, okiennice. Zachowanie elementów małej architektury dotyczy zwłaszcza kapliczek i krzyży przydrożnych ale również historycznych ogrodzeń i altan ogrodowych.

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Do najcenniejszych obiektów zabytkowych na terenie gminy Osieczna, należy pochodzący z około 1800 r. dom mieszkalny nr 7 z podcieniem wewnętrznym w miejscowości Długie – obiekt został wpisany do rejestru zabytków województwa Pomorskiego. Część kompleksu starych zabytkowych budynków we wsi Długie cechuje się dobrze zachowaną architekturą „lasacką”. Do najcenniejszych zabytków w skali regionu należą też zespoły zabudowy wsi: układy ruralistyczne wsi Długie, Klaniny, Osówek, Małe Krówno, Szlachta)

Ponadto duże znaczenie dla mieszkańców gminy mają Kościoły (wzniesiony w stylu neobarokowym, pochodzący z 1920 r. w Osiecznej oraz Szlachcie adaptowany w 1923 r. z sali zabaw wiejskich). Przy drogach w gminie częste są kapliczki i krzyże, opiekę nad nimi sprawują mieszkańcy poszczególnych miejscowości.

6 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza szans i zagrożeń

Analizując stan krajobrazu kulturowego Gminy Osieczna rozpoznano następujące czynniki determinujące jego dalszy rozwój:

❖ Mocne strony:

- Cały obszar gminy Osieczna znajduje się w granicach terytorialnych obszaru chronionego krajobrazu „Borów Tucholskich” oraz Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000”
- światowy rezerwat biosfery,
- wysoki stopień lesistości,
- brak obiektów szczególnie szkodliwych dla środowiska
- pomniki przyrody (2 dęby szypułkowe, sosna o pięciu koronach),
- sprzyjające warunki do rozwoju turystyki i agroturystyki,
- kompleks starych zabytkowych budynków we wsi Długie charakteryzujący się architekturą „lasacką”
- silne poczucie tożsamości lokalnej i odrębności kulturowej mieszkańców,
- twórczość ludowa (hafty kociewskie, rzeźbienie w drewnie, kuchnia kociewska, kowalstwo)
- obiekty zabytkowe (Kościoły, Budynki mieszkalne i gospodarcze, kapliczki i krzyże przydrożne, leśniczówki itp.),
- dość dobrze zachowane i czytelne układy ruralistyczne wsi (Długie, Klaniny, Małe Krówno, Osówek, Szlachta) w powiązaniu z krajobrazem i ukształtowaniem terenu,
- zachowanie tradycyjnych świąt kościelnych wraz z obrzędowością (np. odprawianie „majówek” przy kapliczkach, dbałość o kapliczki, organizowanie odpustów, pielgrzymowanie),
- opracowanie planów odnowy miejscowości: Osieczna, Szlachta, Osówek, Klaniny, Małe i Duże Krówno, Jastrzębie, Zimne Zdroje, Zdrójno.

❖ Szanse:

- poczucie lokalnej tożsamości mieszkańców,
- dbałość mieszkańców poszczególnych miejscowości o kapliczki przydrożne i figurki,
- dbałość o miejsca pamięci i cmentarze,
- zachowanie tradycyjnych obrzędów,
- działalność koła gospodyń wiejskich.

❖ Słabe strony:

- duża odległość od większych ośrodków miejskich,
- niektóre z zabytkowych obiektów uległy nie zawsze korzystnej modernizacji, pojedyncze przestały istnieć,
- niedostateczna ilość szlaków i ścieżek turystycznych promujących walory przyrodniczo krajobrazowe gminy,
- brak świadomości mieszkańców odnośnie zachowania tradycyjnej zabudowy i właściwego odnawiania zabytków architektonicznych,
- brak strategicznych inwestorów zewnętrznych,
- brak inwestorów zainteresowanych rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- brak dobrej promocji gminy

❖ Zagrożenia:

- zagrożenia zewnętrzne dla budowli zabytkowych: dewastacja, pożar, podtopienie, niekorzystne warunki atmosferyczne,
- zagrożenie konfliktem zbrojnym lub sytuacją kryzysową.

7 Założenia programowe

Celem tego programu opracowanego w oparciu o gminną ewidencję zabytków jest stworzenie całościowej i wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Osieczna. Kierunek podejmowanych przez gminę działań, mających na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego, określa gminny program opieki nad zabytkami.

Opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami wymaga zaangażowania władz gmin oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

Państwo realizuje swoje obowiązki względem zabytków między innymi za pośrednictwem organów samorządowych różnego szczebla. W tym względzie władzom gminy, przypisana została istotna rola w kreowaniu ochrony dziedzictwa kulturowego na podległych im terenach. Gminy z jednej strony są właścicielem dużej ilości dóbr kultury materialnej, z drugiej strony dysponują aparatem administracyjnym umożliwiającym prowadzenie właściwej polityki względem tej sfery życia publicznego.

Celem „Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Osieczna na lata 2015 - 2018” jest poprawa stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz stanowiących zasób gminnej ewidencji zabytków. Ponadto celem jest określenie wzorców postępowania z obiektami zabytkowymi przez ich właścicieli.

Celem niniejszego programu opracowanego w oparciu o gminną ewidencję zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Osieczna. Program realizowany będzie przy pomocy optymalnych środków będących w dyspozycji gminy:

- a) *Prawne* (zgodnie z zapisami ochrony zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego)
- b) *Finansowe* (poszukiwanie zewnętrznych środków w formie dotacji lub dofinansowania na ochronę zabytków)

Celem strategicznym Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Osieczna na lata 2015 – 2018 jest:

„Zachowanie dziedzictwa kulturowego służące rozwojowi gospodarczemu gminy i budowaniu tożsamości jej mieszkańców”

Realizacja celu będzie się odbywać w oparciu o trzy Priorytety:

Priorytet I:

Ochrona i rewaloryzacja krajobrazu kulturowego gminy

Priorytet II:

Zarządzanie krajobrazem (dziedzictwem) kulturowym gminy

Priorytet III:

Promocja i popularyzacja walorów dziedzictwa kulturowego gminy

W ramach wymienionych priorytetów wytyczono następujące kierunki działań na podstawie, których wyodrębnione zostały poszczególne zadania.

Priorytet I:	<i>Ochrona i rewaloryzacja krajobrazu kulturowego gminy</i>	
Kierunki działań:	Zadania:	
<p>1. Ochrona dziedzictwa kulturowego, jako podstawy służącej rozwojowi gospodarczemu gminy oraz budowaniu tożsamości jego mieszkańców.</p> <p>2. Ochrona charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego gminy.</p> <p>3. Świadome kształtowanie struktur przestrzennych w oparciu o przesłanki historyczne.</p> <p>4. Kształtowanie spójnej przestrzeni gminnej sieci powiązań kulturowo-przyrodniczych.</p> <p>5. Ekspozycja najcenniejszych elementów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.</p> <p>6. Rewaloryzacja krajobrazu kulturowego gminy.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Działania na rzecz zabezpieczenia najcenniejszych obiektów zabytkowych gminy przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (instalacje przeciwpożarowe i alarmowe, zabezpieczenia przeciw włamaniom itp.), • Konsekwentne wdrażanie zapisów obowiązujących dokumentów programowych gminy w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego, • Egzekwowanie zapisów określonych w dokumentach programowych gminy określających zasady działalności inwestycyjnej na obszarach i w strefach objętych ochroną konserwatorską odnoszących się do zabytków (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), • Rewaloryzacja ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, placów oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy, - wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy, - wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk. • Podejmowanie działań związanych z likwidacją samowoli budowlanych, • Ochrona panoram oraz przedpoli widokowych najcenniejszych elementów krajobrazu i dziedzictwa kulturowego. • Podejmowanie niezbędnych działań przy obiektach 	

	<p>zabytkowych w celu zahamowania procesów degradacji oraz doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania. Stała współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Gdańsku w celu rozwiązywania bieżących problemów z zakresu ochrony zabytków.</p> <ul style="list-style-type: none">• Stałe monitorowanie obszarów objętych strefami ochrony konserwatorskiej i archeologicznej w celu przeciwdziałania dewastacji obiektów zabytkowych i archeologicznych.• Wyznaczenie stref ochrony dziedzictwa archeologicznego Gminy poprzez wdrażanie określonych ograniczeń inwestycyjnych oraz kontrolę stosowania warunków konserwatorskich.• Aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków.• Ocena stanu zachowania poszczególnych obiektów zabytkowych wraz z ustaleniem ich aktualnego statusu prawnego oraz formy własności.• Wprowadzenie rzetelnego systemu informacyjnego dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, o możliwościach pozyskiwania środków finansowych na prace remontowe.• Podejmowanie zadań zmierzających do wpisania do rejestru zabytków najbardziej wartościowych obiektów zabytkowych na terenie Gminy.• Włączenie problematyki ochrony zabytków do posiedzeń Rady Gminy oraz do materiałów informacyjnych publikowanych na stronie internetowej Gminy.• Opracowanie programów mających za zadanie eksponowanie obiektów zabytkowych w celu zwiększenia atrakcyjności krajobrazu kulturowego Gminy (np. Kościoły w Osiecznie i Szlachcie, kapliczki, krzyże przydrożne, układy ruralistyczne wsi, zabudowa wsi Długie, Klaniny itp).
--	--

Priorytet II:	Zarządzanie krajobrazem (dziedzictwem) kulturowym gminy	
Kierunki działań:	Zadania:	
<p>1. Podniesienie standardu przestrzeni publicznych o wartościach kulturowych.</p> <p>2. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.</p> <p>3. Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie projektów rewaloryzacji przestrzeni publicznych, • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy, • Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy, • Wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.), • Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych. • Współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną, • Szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną, • Wsparcie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów, • Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach, 	

Priorytet III:	<i>Promocja i popularyzacja walorów dziedzictwa kulturowego gminy</i>	
Kierunki działań:	Zadania:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Popularyzacja dziedzictwa kulturowego gminy. 2. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym. 3. Promocja tradycyjnych form i cech lokalnej architektury. 4. Szeroki dostęp do informacji o zabytkach gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie działań edukacyjnych i promocyjnych oraz popularyzujących wiedzę o dziedzictwie kulturowym gminy, • Organizacja i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, • Promocja najcenniejszych zabytków gminy, w szczególności obejmująca charakterystyczne zabytki świadczące o ich odrębności i specyfice, • Upowszechnianie i edukacja tradycyjnych form i cech lokalnej architektury (w zakresie bryły, detalu architektonicznego, materiału, kolorystyki, rozwiązań konstrukcyjnych), • Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy, • Opracowanie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, samochodowych) wykorzystujących walory środowiska kulturowego, • Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji, ułatwiającej dotarcie zainteresowanym do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego, • Udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy, • Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć, • Promowanie wśród lokalnej społeczności postawy aktywnego uczestnictwa w ochronie dziedzictwa kulturowego gminy. • Publikacja materiałów poświęconych ochronie i opiece nad zabytkami. • Podejmowanie działań zmierzających do rozpowszechniania idei ochrony zabytków oraz wiedzy na temat prawidłowych zasad postępowania z zabytkami 	

8 Instrumenty realizacji programu opieki nad zabytkami

8.1 Instrumenty prawne

Problematyka zachowania dziedzictwa kulturowego będzie uwzględniana przez władze gminy w trakcie realizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W ramach posiadanych instrumentów prawnych gmina przyczynić się będzie do:

- opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy,
- wspierania prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy zabytkach nieruchomych wraz z ich otoczeniem oraz w historycznych układach przestrzennych, a także zabytkowego wyposażenia i wystroju.

8.2 Instrumenty koordynacji

Realizacja Programu wymaga współpracy z instytucjami ochrony zabytków różnych szczebli.

8.3 Instrumenty finansowe

Podstawowym narzędziem finansowym dla zachowania najcenniejszych zabytków gminy powinny być dotacje celowe udzielane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Planowane jest również wykorzystanie funduszy unijnych oraz dostępnych dofinansowań samorządu województwa pomorskiego.

8.4 Instrumenty społeczne

W działaniach Gminy przewidywane jest prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Osieczna.

8.5 Instrumenty kontrolne

Zadania sformułowane w niniejszym programie przewidują stosowanie dwóch form monitoringu jego realizacji: monitoringu zasobów (weryfikacja i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków) oraz monitoringu stanu środowiska kulturowego.

9 Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Za wdrażanie i realizację *Programu* odpowiedzialny jest wójt Gminy Osieczna za pośrednictwem odpowiednich komórek organizacyjnych Urzędu Gminy. Zgodnie z obowiązującymi przepisami Wójt Gminy również przedkłada Radzie Gminy sprawozdanie z realizacji *Programu opieki* po dwuletnim okresie jego funkcjonowania. Proces monitorowania zakłada obserwowanie zmian, jakie zachodzą w wyniku realizacji celów i zadań *Programu* oraz analizie zebranych danych i opracowania raportów, co (po przyjęciu przez Radę Gminy) stanowi punkt wyjścia do wprowadzenia uzasadnionych zmian i usprawnienie *Programu*. Ocenę winna sporządzić komórka koordynująca realizację założeń programowych Urzędu Gminy. Monitorowanie *Programu* i raport z jego realizacji przeprowadzony po upływie dwu lat pozwoli na zweryfikowanie przyjętych założeń i ewentualną zmianę kierunków działania oraz jego dopasowanie do potrzeb i możliwości finansowych Gminy Osieczna.

Obecny „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Osieczna” został sporządzony na lata 2015-2018. W wyniku obowiązku ustawowego istnieje konieczność jego aktualizacji w okresie 4 letnim od przyjęcia go przez Radę Gminy oraz obowiązek sporządzania co 2 lata sprawozdań z realizacji programu. Sprawozdanie takie Wójt przedstawia Radzie Gminy.

Za monitorowanie realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Osieczna odpowiada Wójt Gminy Osieczna, który co dwa lata będzie przedstawiał Radzie Gminy w Osiecznej sprawozdanie z realizacji programu.

Przykładowe kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki nad zabytkami:

- liczba zrealizowanych konkursów fotograficznych, wystaw i działań edukacyjnych na terenie gminy,
- liczba przygotowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników),
- liczba i długość (w km) utworzonych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych,
- liczba szkoleń/liczba osób biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną i popularyzacją dziedzictwa kulturowego.

10 Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23. lipca 2003 roku ze szczególnym uregulowaniem zawartym w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6. czerwca 2005 roku w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. Nr112, poz.940). Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się z finansowaniem prac konserwatorskich, restauratorskich i robot budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje prawnym tytułem do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku Gminy prowadzenie i finansowanie robót jest jej zadaniem własnym i winny być uwzględnione w planach inwestycyjnych i planowanym budżecie Gminy. Gmina ma możliwość finansowania wyżej wymienionych prac ze środków publicznych (np. budżet państwa, budżet jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, szczególnie w przypadku krajobrazowych obszarów chronionych, instytucje kultury w ramach działalności bieżącej, inne źródła) oraz prywatnych (osób fizycznych, osób prawnych, fundacji).

10.1 Publiczne źródła finansowania

W celu właściwej i skutecznej ochrony zasobów kulturowych wykorzystane zostaną środki możliwe do zabezpieczenia z budżetu gminy na ten cel, jak również w miarę możliwości prowadzone będą programy czerpiące z budżetów innych publicznych źródeł, tj.: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego oraz Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego.

- 1) *Gmina*: poszukiwanie zewnętrznych środków, dofinansowań.
- 2) *Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego*: w ramach programu „*Dziedzictwo Kulturowe priorytet Ochrona zabytków*” przeznaczonego na dotacje prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru oraz programu „*Dziedzictwo kulturowe priorytet Ochrona zabytków archeologicznych*” przeznaczonego na dotacje związane z ewidencją i inwentaryzacją zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych; nieinwazyjnymi badaniami archeologicznymi z wykorzystaniem nowoczesnych metod i sprzętu; opracowaniem (monograficznym bądź syntetycznym)

i publikacją wyników przeprowadzonych nieinwestorskich badań archeologicznych, w tym analizy i konserwacja pozyskanego materiału; analizami i konserwacją ruchomych zabytków archeologicznych przekazanych decyzją WKZ do depozytu instytucji kultury (zadanie może być realizowane wyłącznie przez instytucje kultury).

10.2 Środki pomocowe

Gmina zamierza korzystać z dostępnych dla gminy środków Unii Europejskiej w ramach różnych programów pomocowych, a także pomagać innym beneficjentom w pozyskiwaniu środków na cele związane z ochroną dóbr kultury.

11 Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Cele określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Osieczna 2015 – 2018 będą osiągnane poprzez:

- wspólne działania władz Gminy Osieczna z Ministerstwem Kultury, Urzędem Marszałkowskim Województwa Pomorskiego, wojewódzkim konserwatorem zabytków, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, itp.
- inicjatywy własne władz Gminy Osieczna,
- funkcje programowe (programy lokalne i projekty, itp.),
- inne działania stymulujące.

12 Część graficzna programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki może być uzupełniony częścią graficzną. Treść załącznika mapowego powinna wynikać z zadań określonych w programie opieki.

Załącznik może zawierać:

- syntezę stanu istniejącego dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego (w tym obiekty i obszary objęte ustawowymi formami ochrony zabytków, ujęte w gminnej ewidencji zabytków, obszary objęte ustawowymi formami ochrony przyrody i inne),

- polityki ochronne określone w dokumentach planistycznych gminy (w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego),
- przyjęte elementy programu opieki (w tym określenie terenów wprowadzania obszarowych form ochrony zabytków, eliminowania lub ograniczania tranzytowego ruchu kołowego w ciągach ulic leżących w granicach historycznych śródmieść, budowy i modernizacji sieci infrastruktury technicznej i nawierzchni ulic w granicach historycznych śródmieść, lokalizacji obiektów i obszarów poddawanych rewaloryzacji, przebiegu kulturowych szlaków turystycznych itp.).

13 Bibliografia

- 1) Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014 – 2017,
- 2) Krajowy ośrodek badań i dokumentacji zabytków – Gminny program opieki nad zabytkami – poradnik metodyczny, Warszawa 2008 r.,
- 3) Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. - o samorządzie gminnym,
- 4) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. - o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- 5) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia z dnia 26 maja 2011 r. - w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- 6) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. - o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- 7) Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 z dnia 21 września 2004 r. oraz przygotowane przez Ministerstwo Kultury Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020,
- 8) Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2011 – 2014,
- 9) Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2012 – 2020 z dnia 24 września 2012r.
- 10) Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Pomorskiego na lata 2004-2013 z dnia 17 maja 2004 r.,
- 11) Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego z dnia 30 września 2002 r.
- 12) Regionalny Program Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020

- 13) Strategii Rozwoju Powiatu Starogardzkiego na lata 2003-2013 z dnia 20 października 2001
- 14) Strategia Rozwoju Gminy Osieczna na lata 2004 - 2015 z dnia 29 stycznia 2004 r.
- 15) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Osieczna z dnia 31 marca 2005 r.
- 16) Konwencja UNESCO, z października 2003 r.,
- 17) Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
- 18) Lokalne plany odnowy miejscowości,
- 19) Natura 2000 z dnia 2 kwietnia 1979, (79/409/EWG),
- 20) Wojewódzka Ewidencja Zabytków (art.21 i 22, Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami),
- 21) Program rozwoju produktów turystycznych województwa pomorskiego na lata 2008-2013 z dnia 27 stycznia 2009 r.,
- 22) Rejestr Zabytków Województwa Pomorskiego.